

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อวิชากฎหมายและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชากฎหมายของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตการศึกษา 7 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ซึ่งได้นำเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

ก. บทความและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชากฎหมาย ทัศนคติ และผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

1. แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของวิชากฎหมาย
2. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
  - 2.1 ความหมายของทัศนคติ
  - 2.2 ลักษณะสำคัญของทัศนคติ
  - 2.3 องค์ประกอบของทัศนคติ
  - 2.4 ประโยชน์ของทัศนคติ
  - 2.5 การวัดทัศนคติ
  - 2.6 การพัฒนาทัศนคติ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายในระดับมัธยมศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ
4. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

1.1 งานวิจัยในประเทศ

1.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมาย

2.1 งานวิจัยในประเทศ

2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ก. บทความและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชากฎหมาย ทัศนคติ และผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

1. แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของวิชากฎหมาย

กฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคม เพราะเป็นข้อบังคับหรือกติกาที่ทุกคนซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นสังคมต้องปฏิบัติ หรือละเว้นการปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบและความสงบเรียบร้อยของทุกคน ด้วยเหตุนี้ทุกประเทศจึงต้องมีกฎหมาย บุคคลก็ต้องยอมรับและปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนด สังคมจึงตั้งมั่นอยู่ได้โดยสันติ สังคมใดไม่มีกฎหมาย สังคมนั้นก็ไม่อาจดำรงความเป็นสังคมอยู่ได้ นักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศได้กล่าวถึงความสำคัญของวิชากฎหมายไว้ดังนี้

อุกฤษ มงคลนาวิน (2520: 6-17) กล่าวถึงเรื่องกฎหมายสำหรับประชาชนว่า ประชาชนทุกคนมีความเกี่ยวพันอยู่กับกฎหมาย เพราะกฎหมายเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเราและเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น การมีความรู้ด้านกฎหมายจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชน จะช่วยเหลือทั้งด้านประชาชนเองและในขณะเดียวกัน จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับฝ่ายข้าราชการอื่นจะทำให้สังคมมีสันติสุข และจะเป็นผลดีแก่ประเทศชาติของเราเป็นส่วนร่วมอย่างมากมาย สังคมจะอยู่เป็นสุขได้แค่นั้น เพียงไร นอกจากจะต้องอาศัยหลักกฎหมาย การบัญญัติกฎหมายที่ดีแล้ว ผู้ใช้กฎหมายก็ต้องใช้กฎหมายในทางที่ถูกต้อง ฝ่ายที่อยู่ใต้การปกครองก็ต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายด้วย ถ้าเป็นแบบนี้สังคมก็มีความสุข ซึ่งจะแก้ไขได้ทางเดียวคือ ทุกคนควรจะรู้จักกฎหมายและศึกษากฎหมาย ถึงไม่รู้อย่างนักกฎหมายก็ควรจะรู้จักกฎหมายพอสมควร เพราะกฎหมายบังคับว่าประชาชนทุกคนจะปฏิเสธไม่รู้จักกฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบไม่ได้

วิษณุ เครืองาม และศรีราชา เจริญพานิช (2526: 5-10) กล่าวถึงความสำคัญ
ของวิชากฎหมายโดยสรุปว่ากฎหมายเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนเราทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ
โดยที่เราอาจรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว วันหนึ่ง ๆ เราอาจเกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายสิบเรื่อง เพียงแต่
ว่าเมื่อเราไม่ได้ทำผิดก็เป็นเรื่องที่ผ่านมาผ่านไป แต่ถ้าพลาดหลังลงวันใด ก็ต้องเปิดกฎหมายวินิจฉัย
ปัญหาทันที ไม่ว่าในฐานะที่เราเป็นเจ้าของทรัพย์ หรือผู้ต้องหาก็ตาม ด้วยเหตุผลดังนี้

1. กฎหมายเป็นกติกาของสังคม เราเป็นสมาชิกในสังคม ชีวิตประจำวันทุกเรื่อง
ของเราจึงต้องอยู่ภายใต้กติกานั้น จะทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นไม่ได้
2. กฎหมายกำหนดสิทธิให้เราใช้อำนาจ หรือให้ความคุ้มครองเราในการดำเนินวิถี
ชีวิตประจำวันอย่างราบรื่น สะดวกปลอดภัย ถ้าเราไม่สนใจกฎหมายก็เท่ากับว่า ไม่สนใจสิทธิ
ของเรา ซึ่งอาจทำให้เราเสียเปรียบ
3. กฎหมายกำหนดหน้าที่ให้เราทำหรืองดเว้นกระทำการบางอย่างทำให้เกิดภาระขึ้น
ในการดำเนินชีวิตประจำวันของเรา ถ้าเราไม่สนใจกฎหมายเราอาจทำผิดโดยไม่รู้ตัว หน้าที่
ตามกฎหมายอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของเรา ทำให้ไม่อาจเป็นไปตามที่คาดหวัง ถ้ารู้
ก่อนอาจทำหน้าที่ให้สำเร็จ
4. กฎหมายมีสภาพบังคับ หรือหนทางบังคับแก่ผู้ฝ่าฝืนเสมอ ถ้าไม่สนใจกฎหมาย
เราอาจทำผิด และต้องรับโทษ
5. ความไม่รู้กฎหมาย ไม่เป็นข้อแก้ตัวให้พ้นผิด ในชีวิตประจำวันของเรา อาจ
ไม่รู้อะไรก็ได้ แต่ถ้าไม่รู้กฎหมายแล้วทำผิดกฎหมายเข้า จะปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ กฎหมาย
จึงมีใช้เพียงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเท่านั้น หากเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องรู้ ต้องเข้าใจตาม
ควร ในฐานะพลเมืองดีของสังคมและเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของคน

สุธามติ สัตตมุนี (2525: 1-4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้กฎหมาย
ว่า เมื่อมนุษย์เกิดมาอยู่ร่วมกัน ในสังคมก็ย่อมตกอยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมนั้น กฎหมาย
เป็นกฎเกณฑ์อย่างหนึ่งของสังคมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างแยกไม่ออก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง
ที่ทุกคนจะต้องรู้กฎหมาย กฎหมายมีการเปลี่ยนแปลงและเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้การ
เรียนรู้กฎหมายมีความลำบากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้คนเมื่อในการศึกษาเรียนรู้กฎหมาย แต่เมื่อ
ไปกระทำผิดกฎหมายขึ้น จึงเห็นความสำคัญของการเรียนรู้กฎหมาย เพราะจะไปแก้ตัวว่า ไม่รู้

กฎหมายไม่ได้ วิธีการเรียนรู้กฎหมายที่ดีคือ การเรียนรู้กฎหมายทีละเล็กละน้อย เริ่มต้นจากกฎหมายพื้นฐานที่ไม่สลับซับซ้อน สามารถเข้าใจง่ายเสียก่อน แล้วค่อยศึกษาเนื้อหา กฎหมายที่มากขึ้นเรื่อย ๆ

การศึกษากฎหมายจะก่อประโยชน์ให้ผู้ศึกษาและสังคม ดังนี้

1. ทำให้ผู้ศึกษารู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมสงบสุข

2. ทำให้เฉลียวฉลาด ทันคน ไม่ตกเป็นเครื่องมือของผู้อื่นโดยง่าย

3. ทำให้เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบไม่กระทำความผิดกฎหมาย

4. ทำให้เป็นที่น่านับถือของผู้อื่น ทำอะไรมีเหตุผลมีหลักเกณฑ์

5. ทำให้เจริญก้าวหน้าในชีวิต สามารถนำกฎหมายที่เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ใน

การประกอบอาชีพอย่างกว้างขวาง

6. ทำให้เรียนรู้และเข้าใจวิชาอื่น ๆ ได้ดี เพราะกฎหมายเกี่ยวข้องกับวิชาอื่น ๆ เช่น รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์

นอกจากนั้น วิชา กฎหมาย (2526: 2-3) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษากฎหมายว่ามีประโยชน์อยู่มาก ไม่เฉพาะแต่นักศึกษากฎหมายเท่านั้น หากแต่ประชาชนทุกคนก็ควรที่จะรู้กฎหมายเพราะอยู่ในฐานะที่อยู่ภายใต้กฎหมายและเป็นผู้ใช้กฎหมายด้วยคนหนึ่งจึงอาจสรุปประโยชน์ของการศึกษากฎหมายได้หลายประการ คือ

1. ประโยชน์ทางการศึกษา เนื่องจากการศึกษากฎหมายเป็นการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ ตลอดจนการเรียนรู้ พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม นักศึกษากฎหมายจึงได้รับความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติต่อกฎเกณฑ์แห่งสังคม

2. ประโยชน์ต่อตัวนักศึกษากฎหมายโดยตรง จึงทำให้เป็นบุคคลที่มีความสุขุมรอบคอบ ระมัดระวังตัว ไม่กระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย ทั้งยังเป็นที่น่าเชื่อถือของผู้อื่นในฐานะที่เป็นผู้รู้กฎหมาย

3. ประโยชน์ในการประกอบวิชาชีพต่าง ๆ เพราะอาชีพต่าง ๆ เกือบทุกอาชีพ รัฐก็มีกฎหมายรับรองและคุ้มครอง จึงไม่เฉพาะแต่ผู้ประกอบการวิชาชีพทางกฎหมายเท่านั้น ที่จะได้รับประโยชน์ในการศึกษากฎหมาย บุคคลทั่วไปย่อมได้รับประโยชน์จากการศึกษากฎหมาย และในทางตรงกันข้าม นักศึกษากฎหมาย เมื่อได้สำเร็จการศึกษาแล้ว ก็สามารถเลือกประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

4. ประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง การเรียนรู้กฎหมายนับว่าก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเมืองและการปกครอง เพราะหากประชาชนรู้จักสิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วน และกันนับว่าเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติด้วย

วิชา มหาคณ (2517: 64-64) เสนอว่า นอกจากการให้การศึกษาแล้ว รัฐจะต้องอำนวยความสะดวกให้พลเมืองอย่างทั่วถึงกัน ให้ทุกคนพ้นจากความหวาดกลัว และความหวาดหวั่น ให้โอกาสแก่พลเมืองโดยเสมอหน้ากัน ในอันที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณค่า มิฉะนั้นแล้ว มนุษย์จะไม่สามารถบรรลุจุดหมายของชีวิตได้เลย ด้วยเหตุนี้เอง รัฐจำเป็นต้องมีเครื่องมืออันสำคัญที่จะช่วยให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย มีความเป็นธรรม พลเมืองปราศจากความกลัว และมีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมเท่าเทียมกัน เครื่องมือนี้คือ "กฎหมาย"

โดยทั่วไปแล้ว กฎหมาย หมายถึง ระเบียบข้อบังคับความประพฤติของมนุษย์ที่อยู่ในรัฐ โดยผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐเป็นผู้ตราขึ้นบังคับใช้ และมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน แต่ในทางปรัชญาแล้ว กฎหมายหาใช่มีความหมายอย่างเพียงที่กล่าวนั้นไม่ แต่กฎหมายมีความลึกซึ้งและกว้างใหญ่ไพศาลยิ่งกว่านั้น เพราะกฎหมายเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้มีคุณค่าและใช้คุณค่านั้นให้เป็นประโยชน์แก่สังคม รัฐที่ดีย่อมต้องการพลเมืองที่มีคุณค่า กฎหมายเท่านั้นที่จะช่วยให้รัฐได้พลเมืองที่มีคุณค่า เนื่องจากกฎหมายช่วยทำให้สังคมสงบเรียบร้อย ก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม และวางรากฐาน สิทธิและเสรีภาพของสมาชิกในสังคม ทำให้มนุษย์สามารถยืนหยัดอยู่ได้โดยปราศจากความกลัว ความขาดแคลน และความโง่เขลา เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ก็จักสามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุสู่ความเป็นคนที่มีความรู้

บัญญัติ สุชีวะ (2523: 2) กล่าวว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมากทุกวันนี้ ก็คือ ความทุกข์ยากของประชาชนชาวไทย ซึ่งมีสาเหตุอยู่หลายประการด้วยกัน สาเหตุหนึ่งก็คือ การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมตามสมควร และความไม่เป็นธรรมอาจเนื่องมาจากประชาชนเหล่านี้ขาดความรู้ด้านกฎหมาย หรือมีความรู้ด้านกฎหมายไม่เพียงพอ จึงทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ และถูกโกงโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากประชาชนมีความรู้ด้านกฎหมายบ้าง ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกโกงคงลดน้อยลง จากประสบการณ์ในโรงเรียน ปรากฏว่า มีคนจำนวนไม่น้อยที่แพ้คดีในโรงเรียน เพราะความไม่รู้จักกฎหมาย ดังนั้น จึงเป็นการสมควรที่จะช่วยกันเสริมให้ประชาชนรู้จักกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายพื้นบ้านที่จำเป็นในชีวิตประจำวันของประชาชน และก็เพราะว่า

ประชาชนเหล่านั้น ประสบปัญหาคำถามกฎหมาย ซึ่งไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้ ก็นำที่องค์การทั้งหลาย จะให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ทุกข์ยากเหล่านั้น

ปาพจน์ ไสภณ (2526: 45-47) กล่าวถึงความสำคัญของโครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในเขตยากจนและความสำคัญของการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนว่า ปัญหาความยากจนในชนบทมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ ความไม่รู้กฎหมายก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การเอาผิด เอาเปรียบกันในการประกอบอาชีพ การแบ่งกันถือครองที่ดิน ความไม่ป็นธรรม ความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎร โครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในเขตยากจน มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในเขตพื้นที่ยากจนในทางอรรถคดี การทำนิติกรรม และปัญหาทั่วไปทางกฎหมาย
2. เผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนโดยทั่วถึง
3. เสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อจุดประสงค์ดังนี้
  - 1) ในด้านการป้องกันการกระทำผิดกฎหมายของประชาชน และประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทให้มีความรู้ทางกฎหมายเบื้องต้นในการประกอบอาชีพ เช่นการถือครองที่ดิน การทำนิติกรรมต่าง ๆ เมื่อประชาชนมีความรู้ก็จะทำผิดกฎหมายน้อยลง และยังขจัดความไม่เข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎร
  - 2) ด้านความสงบของสังคม เมื่อได้ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ผู้ถูกเอาผิด เอาเปรียบและไม่ได้รับความเป็นธรรมในการประกอบอาชีพ และที่มีอรรถคดีแล้ว ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ก็จะลดลง ส่งผลดีในการประกอบอาชีพของราษฎร ทำให้ประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลต่อปัญหาคำถามกฎหมายต่าง ๆ

ในปี 1968 ได้มีบทบรรณาธิการของหนังสือ Social Education เสนอเรื่องวิชากฎหมาย (editorial 1968: 333-334) ซึ่งสรุปความได้ว่า ผู้เขียนได้ชี้ให้ตระหนักถึงความสำคัญของวิชากฎหมายว่า ควรได้รับการบรรจุไว้ในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา โดยจัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ รวมถึงธรรมเนียมข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการพิจารณาชั้นตอนที่มีการเสนอพระราชบัญญัติผ่านสภา และกลายเป็นกฎหมายใช้บังคับ รวมถึงการจัดให้นักเรียนได้มีการอภิปรายเรื่องสิทธิและความรับผิดชอบของบุคคลภายใต้บทบัญญัติแห่งสิทธิ เสรีภาพ

สิ่งเหล่านี้เป็นบทเรียนสำคัญที่นักเรียนควรศึกษาถึงแก่นแท้ และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กเรียนที่จะรับเอาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายด้วยการฝึกหัด และทำความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของกฎหมายด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนกล่าวว่า แม้นุชนิยมข้อจำกัดในเรื่องอำนาจหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเอง ไม่ว่าจะ เป็นกฎหมาย รัฐธรรมนูญ ซึ่งต้องยอมรับในความเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สิ่งเหล่านี้ ทำให้มีเงื่อนไขต่าง ๆ เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายจะเปลี่ยนแปลงได้ แต่มนุษย์ก็ต้องอยู่ภายใต้ระเบียบแบบแผน ดังนั้น ผู้เขียนจึงเรียกร้องให้เห็นความสำคัญของวิชากฎหมาย แม้ว่าความมีระเบียบแบบแผนไม่อาจเกิดขึ้นได้ภายใต้ตารางเวลาเรียนของแต่ละวัน ตามจำนวนวันที่กำหนดไว้ในห้องเรียนอย่างจำกัดก็ตาม แต่ก็อาจจะประสพผลสำเร็จได้ด้วยการบรรจุวิชากฎหมายไว้ในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา และในช่วงเวลาเรียนสังคมศึกษานี้เองที่ครูจะได้ให้นักเรียนได้ตระหนักถึงการปล่อยตัวเองเป็นอิสระจากข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งกำหนดมาจากประเพณีและมีความกล้าที่จะพิจารณาสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต โดยผ่านกระบวนการศึกษาวิชากฎหมาย

อิสซิเตอร์ สตาร์ (Isidore Starr 1968: 335-340) กล่าวถึงกฎหมายและวิชาสังคมศึกษา สรุปความได้ว่า ความเป็นมาของกฎหมายเริ่มแรกจะต้องมาจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ยอมรับนับถือกันมาแต่โบราณ แต่ส่วนใหญ่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ผู้มีอำนาจในสังคมใช้เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องทราบความเป็นมาของธรรมชาติของกฎเกณฑ์แล้วจึงจะสามารถพิจารณาถึงความจำเป็นของการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อช่วยแก้ไขสภาวะของการไม่ปฏิบัติตามลัทธิ หน้าที่ของพลเมือง อันเป็นความรับผิดชอบของการศึกษาโดยตรงที่จะต้องสอนให้นักเรียนได้ตระหนักถึงข้อเท็จจริง การขัดแย้ง ค่านิยม เพื่อเตรียมนักเรียนให้สามารถเผชิญกับลัทธิ อำนาจ คำสั่งของสังคมและกฎหมาย แต่ครูสังคมศึกษาก็ต้องให้แนวทางพิจารณาแก่นักเรียนว่า กฎหมายหรือศาลแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจที่จะป้องกันลัทธิ และหน้าที่ของมนุษย์ได้ แม้ศาลจะเคารพในลัทธิของปัจเจกบุคคลเพียงใดก็ตาม แต่แท้จริงแล้วขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและการยอมรับของประชาชนและสังคมด้วยเช่นกัน ฉะนั้น การศึกษากฎหมายในชั้นเรียนวิชาสังคมศึกษานั้นจะสามารถให้ความกระจ่างในเรื่องที่มาของกฎหมาย จุดอ่อนของกฎหมาย การสร้างขบวนการยุติธรรมของมนุษย์ และสภาวะไร้กฎหมายต่าง ๆ โดยครูสังคมศึกษาจะต้องชี้แนวทางให้นักเรียนรู้จักคาดคะเนสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และครูสังคมศึกษาจะช่วยให้เด็กเรียนเข้าใจความซับซ้อนของกฎหมาย ความอิสระ ลัทธิหน้าที่

และความมั่นคงได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กฎหมายเป็นวิชาที่มีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเราทุกคน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนต้องรู้จักกฎหมาย การศึกษากฎหมาย ทำให้เป็นบุคคลที่มีความสุขุมรอบคอบ ระมัดระวังตัว ไม่กระทำความผิดกฎหมาย ทำให้รู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมสงบสุข จากการศึกษาที่มีความสำคัญ การให้ความรู้ทางกฎหมายจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาจึงบรรจุวิชากฎหมายไว้ในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอันจะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

2. แนวคิด เกี่ยวกับทัศนคติ

2.1 ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติมาจากภาษาอังกฤษว่า "Attitude" ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "Aptus" แปลว่า ไฉน เอียง เหมาะสม นำมาใช้ในความหมายของทัศนคติ หมายถึง ท่าทีที่แสดงออกมาของบุคคล ซึ่งบ่งถึงสภาพของจิตใจ ได้แก่ ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Gordon W. Allport 1967: 3) คำนี้ได้มีผู้ใช้คำอื่นในความหมายเดียวกัน เช่น เจตคติ เจตคนคติ เนื่องจากความสนใจเกี่ยวกับเรื่องทัศนคตินี้มีอยู่กว้างขวาง จึงได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ทั้งไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายของทัศนคติไว้ดังนี้

ทีโอดอร์ เอ็ม นิวคอมบ์ (Theodore M. Newcomb 1954: 128) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นความรู้สึก เอนเอียงของจิตใจที่มีต่อประสบการณ์ที่ได้รับ อาจจะมีมากหรือน้อยก็ได้ และทัศนคตินี้จะแสดงออกทางด้านพฤติกรรมใน 2 ลักษณะ คือ การแสดงออกในลักษณะที่พึงพอใจ เห็นด้วย หรือชอบ เรียกว่า ทัศนคติเชิงนิมิต หรือเชิงบวก (Positive Attitude) อีกลักษณะหนึ่ง คือ การแสดงออกในลักษณะที่ไม่พึงพอใจ ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย เบื่อหน่าย หรือชิงชัง เรียกว่า ทัศนคติเชิงนิเสธ หรือเชิงลบ (Negative Attitude)

เอเนส อาร์ ฮิลการ์ด (Ernest R. Hilgard 1957: 519) กล่าวว่า ทัศนคติคือแนวโน้มหรือแนวทางที่จะตอบสนองต่อวัตถุ สิ่งกับ หรือสถานการณ์ ซึ่งเกิดจากความรู้สึกและความรู้ที่ได้รับ เกี่ยวกับวัตถุ สิ่งกับ หรือสถานการณ์นั้น ๆ

แอล แอล เทอร์สโตน (L.L. Thurstone 1967: 479) อธิบายว่า ทัศนคติ เป็นตัวแปรทางจิตวิทยาชนิดหนึ่งที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย แต่เป็นความโน้มเอียงทางจิตภายใน แสดงออกให้เห็นได้โดยเป็นพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังกล่าวว่า ทัศนคติเป็นเรื่องของความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียง ความคิดเห็น ความรู้สึก และความเชื่อมั่นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ฟิลิป จี ซิมบาร์โด และ เอ็มบี บี เอ็มบีเซน (Philip G. Zimbardo and Ebbe B. Ebbesen 1970: 6) ได้ให้ความหมายว่า "ทัศนคติหมายถึงความพึงพอใจความชอบและไม่ชอบที่บุคคลมีต่อคนอื่น กลุ่มสังคม สถานการณ์ วัตถุหรือแนวคิด ถ้ามีสถานการณ์ใดเกิดขึ้นบุคคลเพียงแต่มีความรู้สึกต่อสิ่งนั้นโดยไม่ต้องร่วมมือ ก็ได้ชื่อว่าทัศนคติต่อสิ่งนั้น"

แฮร์รี ซี ไทรแอนดิส (Harry C. Triandis 1971: 6-7) ได้สรุปว่า "ทัศนคติมีความหมายที่สำคัญอยู่สองประการคือ ทัศนคติเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองและเป็นความสม่ำเสมอของบุคคลในการที่จะตอบสนองต่อบุคคลอื่น หรือต่อสภาพทางสังคม"

จาก Dictionary of Education ซึ่ง คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good 1973: 59) เป็นบรรณาธิการ ได้ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า "ทัศนคติคือ ความโน้มเอียงของบุคคลที่ตอบสนองต่อวัตถุ หรือสถานการณ์โดยมากจะมีความรู้สึกและอารมณ์ประกอบด้วย"

แอน อนาสตาซี (Anne Anastasi 1976: 453) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ทัศนคติหมายถึง ความโน้มเอียงที่จะแสดงออกทางชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือสถาบันต่าง ๆ ทัศนคติไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง แต่สามารถสรุปหาได้จากพฤติกรรมภายนอกทั้งที่ต้องใช้ภาษาและไม่ต้องใช้ภาษาได้"

ฟอร์เรส พี ชีสแมน (Forrest P. Chisman 1976: 23) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ทัศนคติ คือ การประเมินความรู้สึกที่มีต่อวัตถุชนิดต่าง ๆ ซึ่งทัศนคติจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบทางด้านความรู้สึก ความรู้ และแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ"

โรเบิร์ต เอ็ม กากเฮ (Robert M. Gagne 1977: 231) กล่าวว่า "ทัศนคติ คือ สภาวะความพร้อมของจิต และประสาท อันเกิดจากประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการตอบสนองของบุคคลที่มีต่อวัตถุ หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง"

แอล ดับเบิลยู เฟอร์กูสัน (L. W Ferguson 1981: 81) กล่าวว่า ทักษะคือเป็น การแสดงออก เกี่ยวกับความเชื่อว่าอะไรถูก อะไรผิด ชอบหรือไม่ชอบ ยอมรับ หรือปฏิเสธ

ซิค รูบิน และเอลตัน บี แมคเนล (Zick Rubin and Elton B. McNeil 1981: 554) กล่าวว่า ทักษะคือเป็นข้อสรุปขององค์ประกอบด้านความรู้ และความรู้สึก เกี่ยวกับ บุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว

สตีเฟน พี รอบบินส์ (Stephen P. Robbins 1983: 55) กล่าวว่า ทักษะคือ การประเมินวัตถุ บุคคลหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในทางที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนา ซึ่งจะ แสดงถึงการที่บุคคลมีความรู้สึกต่อบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ นั้น

สำหรับนักการศึกษาไทย ได้กล่าวถึงความหมายของทักษะไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

ไพบุลย์ อินทวิชา (2517: 17) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับทักษะคือว่า จะต้องเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการทางจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้แก่ การตั้งใจ การเรียนรู้ และการรับรู้ตนเอง ซึ่งหมายความว่า บุคคลจะเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบกาย เป็นประสบการณ์ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ตามที่ตนเองประสบ และพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมา ตามประสบการณ์ที่ตนได้รับนั้น

เชิดศักดิ์ ไชวาลินธ์ (2520: 41) ได้ให้ความหมายของทักษะคือว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคล แสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเรานั้น ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง อาจจะเป็นไปในทางสนับสนุน หรือคัดค้านก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขบวนการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบวิธีของสังคม (Socialization) ซึ่งทักษะคือนี้นี้จะแสดงออก หรือปรากฏให้เห็นชัดเจนในกรณีที่เป็นสิ่งเร้าทางสังคม

ประสาร ทิพย์ธารา (2521: 92) กล่าวว่า ทักษะคือหมายถึง ความรู้สึกและความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งใด บุคคลใดทั้งที่เป็นรูปธรรม หรือนามธรรมในทางที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับ ทั้งนี้เป็นผลจากการที่บุคคลได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย

สมบูรณ์ ชิตพงศ์ (2523: 111) และสุณีย์ อิศรากร (2524: 147-148) เสนอว่า ทักษะคือเป็นความรู้สึกในแง่เชิงทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งของ เรื่องราวและ

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากประสบการณ์ อันทำให้บุคคลมีท่าทีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ลักษณะใดอาจ แสดงออกมาในทางที่พอใจ เห็นด้วย ไม่พอใจ ไม่เห็นด้วยก็ได้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525: 98) กล่าวว่า ทักษคติ หมายถึง ความรู้สึกหรือท่าที ของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันจะมีผลให้บุคคลมีพฤติกรรมตอบสนองในลักษณะที่สอดคล้องกันด้วย

สุภาพ วาด เขียน (2525: 210) กล่าวว่า ทักษคติ เป็นขบวนการทางความคิดที่ สะสมต่อเนื่องกันในเชิงศักยภาพของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และพร้อมที่จะแสดงออกเป็นพฤติกรรม เมื่อถึงโอกาสที่จะกระทำการ หรือกระทำกิจกรรมนั้น ๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ จากประสบการณ์เดิม สถานการณ์ที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน และความคาดหวังที่ดีกว่า น่าจะมีโอกาส เกิดขึ้นได้ และเป็นไปได้ในปัจจุบัน และอนาคต ทั้งในด้านเกี่ยวกับส่วนบุคคล และสังคมแวดล้อม

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526: 3) กล่าวว่า ทักษคติ คือความคิด เห็น ซึ่งมียารมณ์ เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมจะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสภาพการณ์ภายนอก

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2527: 3) ให้ความหมายของทักษะคติว่าหมายถึง สภาวะความพร้อมทางจิตใจและระบบประสาทของบุคคลที่กำหนดทิศทางของท่าทีการแสดงออก ในทางบวกหรือในทางลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสภาพการณ์

สุชา จันทน์เฒ (2527: 242) อธิบาย ทักษคติ หมายถึงท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุสิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นไปในทำนองที่พึงพอใจ หรือไม่พอใจ เห็นด้วย หรือไม่ เห็นด้วยก็ได้

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ (2527: 117-118) มีความเห็นว่า ทักษคติ เป็น กริยาท่าทาง ความรู้สึกรวม ๆ ของบุคคลที่เกิดจากความพร้อม หรือความโน้มเอียงของจิตใจ หรือประสาท ซึ่งแสดงออกเพื่อโต้ตอบต่อสิ่งเร้า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยจะ แสดงออกในทางสนับสนุน เห็นดี เห็นชอบด้วย หรือต่อต้าน ไม่เห็นดีเห็นชอบด้วยก็ได้

พรรณี ช. เจนจิต (2528: 288) ได้ให้ความหมายว่า "ทักษะคติ หมายถึง ความ รู้สึกทั้งที่พอใจ และไม่พอใจ ที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลทำให้แต่ละคนตอบสนองต่อ สิ่งเร้า แตกต่างกันไป"

จากแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศ สรุปได้ว่า ทักษคติ หมายถึง สภาวะของจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ท่าที ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อบุคคล

หรือสถานการณ์ หรือต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปในลักษณะทางบวก คือ เห็นชอบด้วย หรือสนับสนุน หรือ
 เป็นไปในทางลบ คือ ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย ไม่สนับสนุน และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่งนี้
 สามารถสร้างขึ้นและเปลี่ยนได้

2.2 ลักษณะสำคัญของทัศนคติ

ทัศนคติของบุคคล ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคล
 มีทัศนคติไปในทางใดมักจะมีพฤติกรรมไปในทางนั้น ซึ่งนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้กล่าวถึง
 ลักษณะของทัศนคติไว้ ดังนี้

จัม ซี นันแนลลี (Jum C. Nunnally 1959: 312) ได้กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติ
 สรุปได้ดังนี้

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือ เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล
 หาใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด
2. ทัศนคติเป็นสภาพการณ์ทางจิต ที่มีอิทธิพลต่อการคิด และการกระทำของบุคคล เป็น
 อันมาก เพราะเป็นส่วนประกอบที่กำหนดแนวทางไว้ว่า ถ้าบุคคลประกอบสิ่งใดแล้วบุคคลนั้นจะมี
 ทำหือต่อสิ่งนั้นในลักษณะจำกัด
3. ทัศนคติเป็นสภาพการณ์ทางจิตที่มีแนวโน้มค่อนข้างจะถาวร ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละ
 บุคคลได้สั่งสมประสบการณ์ การรับรู้และผ่านการเรียนรู้มาาก แต่อย่างไรก็ตามทัศนคติอาจมีการ
 เปลี่ยนแปลง เนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้นั้น ๆ

นอกจากนี้ จัม ซี นันแนลลี (Jum C. Nunnally 1959: 300-301) กล่าวว่า
 ทัศนคติเกิดได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ทัศนคติทางบวก (Positive) หรือเชิงนิมิต เป็นความพร้อมที่จะตอบสนอง
 ในลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย อาจทำให้บุคคลอยากกระทำ อยากได้ หรืออยากเข้าใกล้
 สิ่งนั้น
2. ทัศนคติทางลบ (Negative) หรือเชิงนิเสธ เป็นความพร้อมที่จะตอบสนองใน
 ลักษณะของความไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย อาจทำให้บุคคลเกิดความเบื่อกันาย ซิงซัง หรือต้องการ
 หนีให้ห่างจากสิ่งนั้น

มาร์วิน อี ชอร์ และ แจ็ค เอ็ม ไรท์ (Marvin E Shaw and Jack M. Wright 1967: 6-10) ได้กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติไว้ดังนี้

1. ทัศนคติเป็นผลจากการที่บุคคลประ เหมินผลจากสิ่งเร้าแล้วแปรเปลี่ยนมา เป็นความรู้สึกลภายในที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการที่จะแสดงพฤติกรรม
2. ทัศนคติของบุคคลจะแปรค่าได้ทั้งในด้านคุณภาพและความ เข้ม โดยจะครอบคลุม ช่วงของทัศนคติในด้านบวกไปจนถึงด้านลบ
3. ทัศนคติ เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้มากกว่าที่จะมีมาแต่กำเนิด หรือเป็นผลมา จากการพัฒนาการจากส่วนประกอบของร่างกายและวุฒิภาวะ
4. ทัศนคติขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าเฉพาะอย่างทางสังคม
5. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว จะมีลักษณะคงที่ และเปลี่ยนแปลงได้ยาก

นอร์แมน แอล มันน์, ดอดจ์ เฟร์นาลด์ จูเนียร์ และปีเตอร์ เอส เฟร์นาลด์ (Norman L. Munn, Dodge Fernald, Jr. and Peter S. Fernald 1969: 610-611) ได้กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติสรุปได้ดังนี้

1. ทัศนคติอาจเป็นได้ทั้งทางบวก (Positive) และทางลบ (Negative) หรือ ในทางที่ดีหรือไม่ดี
2. ทัศนคติสะสมมาตั้งแต่เด็ก โดยเรียนรู้จากพ่อแม่และบุคคลรอบข้าง และ เมื่อเติบโตขึ้นก็มักจะ เปลี่ยนแบบทัศนคติจากกลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชนต่าง ๆ
3. ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้

คลิฟฟอร์ด ที มอร์แกน และริชาร์ด เอ คิง (Clifford T. Morgan and Richard A. King 1975: 370-377) ได้กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติสรุปได้ดังนี้

1. ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้
2. ทัศนคติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือทัศนคติดีมีอิทธิพลต่อความชอบความไม่ชอบ และพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคล มีทัศนคติไปในทางใดมักจะมีพฤติกรรมไปในทางนั้น
3. ทัศนคติของบุคคลเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ
4. ทัศนคติของบุคคลไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง บุคคลจะมีทัศนคติไปในทางใด จะรู้ได้จากพฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงออก

สุชา จันทร์เอม (2518: 100-101) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของทัศนคติไว้ดังนี้

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ของบุคคล ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด
2. ทัศนคติเป็นเครื่องกำหนดขอบเขต ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ที่เด็กหรือบุคคลใช้พิจารณาสิ่งแว คล่อม
3. บุคคลแต่ละคนย่อมมีทัศนคติต่อสถานการณ์เดียวกัน หรือต่อบุคคล เดียวกันแตกต่างกันออกไปได้หลายลักษณะแล้วแต่ประสบการณ์ของบุคคลนั้น
4. ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดนั้น อาจจะเป็นสิ่งถาวรตลอดไปหรือชั่วคราวก็ได้
5. ทัศนคติมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กมาก

ทิตยา สุวรรณะชญ (2520: 602-603) ได้อธิบายว่า ทัศนคติมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. ทัศนคติเป็นสภาวะก่อนมีพฤติกรรมโต้ตอบ (Predisposition to Respond) ต่อเหตุการณ์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ หรือจะเรียกว่าเป็นสภาวะพร้อมที่จะมีพฤติกรรมจริง
2. ทัศนคติจะมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลา (Persistent Overtime) แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง
3. ทัศนคติเป็นตัวแปรแฝง ที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรูสึกนึกคิด ไม่ว่าจะ เป็นในรูปของการแสดงออกโดยวาจา หรือการแสดงความรู้สึก ตลอดจนการที่ จะต้องเผชิญ หรือหลีกเลี่ยงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
4. ทัศนคติมีคุณสมบัติของแรงจูงใจ ในอันที่จะทำให้บุคคลประเมินและเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งหมายความต่อไปถึงการกำหนดทิศทางของพฤติกรรมจริงด้วย

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523: 45) ได้กล่าวถึง ลักษณะของทัศนคติว่า 'ทัศนคติเป็นพฤติกรรมเชิงภาวะสันนิษฐาน (Hypothetical Construct) เพราะไม่สามารถสังเกตหรือวัดได้โดยตรงอย่างชัดเจน เหมือนพฤติกรรมประเภททักษะหรือมโนทัศน์ การวัดลักษณะทัศนคติมีการพัฒนาอาศัยการประเมินที่สลับซับซ้อน และสรุปสันนิษฐาน (Inference) เอาจากการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การเลือกของบุคคลหรือพฤติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง และทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ มิใช่ติดตัวมาแต่กำเนิดตามที่บางคนเข้าใจ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525: 94-96) สรุปลักษณะของทัศนคติได้ดังนี้

1. ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ของบุคคล ชีวิตของบุคคลเจริญวัยขึ้นมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน เด็กที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะได้รับการปลูกฝังในสิ่งที่ดีงาม ได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่ดีเป็นความรู้ที่ได้รับไว้ ต่อมา ก็จะเกิดความรู้สึก และแสดงพฤติกรรมออกมา นับว่าเป็นทัศนคติที่ดี เป็นส่วนใหญ่ ในทางตรงกันข้าม เด็กที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เมื่อโตขึ้นก็อาจมีทัศนคติที่ไม่ดี

2. ทัศนคติเกิดจากความรู้สึกที่สะสมไว้นาน สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลในการกล่อม เกลาบุคลิกภาพของเด็ก เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น ก็ได้รับการสะสมความรู้สึกในด้านต่าง ๆ ไว้ เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ ความรู้สึกที่ถูกข่มเหงน้ำใจจากพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยง ความรู้สึกของเด็กที่ไม่มีอาหารกลางวันรับประทาน บรรดาความรู้สึกต่าง ๆ เหล่านี้เด็กจะเก็บสะสมไว้ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ก็จะเป็นความรู้สึก หรือทัศนคติในเรื่องนั้น ๆ ผั่งแน่นอยู่ในบุคคลดังกล่าวแล้ว

3. ทัศนคติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล การกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลย่อมมีสาเหตุ หรือเหตุผลเสมอ ในบรรดาพฤติกรรมของบุคคล นอกจากจะมี เหตุผลและสาเหตุแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอิทธิพลของทัศนคติอีกด้วย เพราะทัศนคติมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล เช่น เด็กที่มีทัศนคติที่ดีต่อครู และต่อโรงเรียน ก็อยากจะมาโรงเรียนในบางครั้ง ผู้ปกครองให้หยุดเรียนก็ไม่ยอม

4. ทัศนคติ สามารถถ่ายทอด ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ได้ เมื่อบุคคลอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีการติดต่อสื่อความหมาย และมีสัมพันธ์ภาพต่อกัน ก็เป็นช่องทางที่ทำให้บุคคลสามารถถ่ายทอดทัศนคติไปสู่อีกบุคคลอื่น ๆ ได้ เช่น บิดามารดา ถ่ายทอดทัศนคติของตนให้บุตร ครูถ่ายทอดทัศนคติของครูให้แก่เด็กเรียน เป็นต้น

5. ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ ทัศนคติอาจเปลี่ยนแปลงได้ถ้าได้รับข้อมูล และสถานการณ์ที่เหมาะสม เช่น เด็กที่มีทัศนคติว่า โตขึ้นจะเป็นพยาบาล แต่สอบบัดเลือกผู้อื่นไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่พยายามสอบมาแล้ว 2 ครั้ง ก็เลยเปลี่ยนทัศนคติว่าไม่เป็นพยาบาลก็ได้ ขอเป็นครูดีกว่า เป็นต้น

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2528: 231) ได้กล่าวถึง ลักษณะของทัศนคติ สรุปได้ดังนี้

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้หรือการได้รับประสบการณ์ มิใช่สิ่งที่คิดตัวมาแต่กำเนิด

2. ทักษคติเป็นดัชนีที่ชี้แนวทางในการแสดงพฤติกรรม กล่าวคือ ถ้ามีทัศนคติที่ดี ก็มีแนวโน้มที่จะเข้าหาหรือแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ตรงกันข้าม ถ้ามีทัศนคติที่ไม่ดีก็มีแนวโน้มที่จะไม่เข้าหา โดยการถอยหนีหรือต่อต้านการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ เช่น เด็กชอบครูสอนทำให้อยากเรียนวิชาที่ครูสอน ถ้าเด็กไม่ชอบวิชานั้น ๆ หรือไม่ชอบครูคนนั้น ก็พยายามหลีกเลี่ยงไม่เรียนวิชานั้น เป็นต้น

3. ทักษคติสามารถถ่ายทอด จากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลอื่นได้ เช่น บิดามารดา ไม่ชอบบุคคลหนึ่ง ย่อมมีแนวโน้มทำให้เด็กไม่ชอบบุคคลนั้นด้วย

4. ทักษคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากทัศนคติเป็นสิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ถ้าการเรียนรู้ หรือประสบการณ์นั้นเปลี่ยนแปลงไป ทัศนคตีย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น เดิมนิสัยที่เข้ามาเรียนวิชาจิตวิทยาการศึกษา อาจไม่ชอบวิชานี้เลย เรียกว่า ทัศนคติทางลบ แต่เมื่อเรียนไปได้สักครึ่งหนึ่งของบทเรียน มีความรู้สึกรู้ว่าเป็นวิชาที่มีประโยชน์ จึงเปลี่ยนแปลงแนวความคิดจากความไม่ชอบเป็นความชอบ คือ เปลี่ยนทัศนคติทางบวกแทน

จากแนวคิด เกี่ยวกับลักษณะของทัศนคติของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศ สามารถสรุปลักษณะสำคัญของทัศนคติได้ดังนี้

1. ทักษคติเป็นสภาพของจิตใจที่เกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ มิใช่มีมาแต่กำเนิด ดังนั้นทัศนคติของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด จึงแตกต่างกันซึ่งมีทิศทางทั้งทางบวกและทางลบ

2. ทักษคติเป็นดัชนีที่ชี้แนวทางในการแสดงพฤติกรรมของคน ดังนั้นจึงสามารถสังเกตได้ เปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้นั้น ๆ ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้ทั้งถาวรและชั่วคราว จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับของทัศนคติที่บุคคลมีต่อสิ่งนั้น ๆ

3. ทักษคติสามารถถ่ายทอด หรือเลียนแบบจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลอื่นได้จากการติดต่อกันและกัน และจากการได้รับประสบการณ์หรือข้อมูล

2.3 องค์ประกอบของทัศนคติ

ทัศนคตินี้มีลักษณะเป็นนามธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ในชีวิตของบุคคล บุคคลมีพฤติกรรมอย่างไร หรือกระทำสิ่งใดลงไป ทัศนคติเป็นเครื่องกำหนด ทัศนคติจึงเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนคติสอดคล้องกันดังนี้

เบเลซซี แอล อีเกอร์ตัน, เครชและครัทช์ฟิลด์ (Ballachy L. Egerton, Krech and Crutchfield 1963: 43) ได้กล่าวว่า ทัศนคติประกอบด้วย

1. องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) หมายถึง ความรู้ที่บุคคลมีต่อวัตถุและจะแสดงออกมาในลักษณะของความ เชื่อว่าวัตถุนั้นดี หรือไม่ดี หลังจากที่ได้มีการประเมินคุณภาพของวัตถุนั้นแล้ว

2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (Feeling Component) หมายถึง ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบวัตถุนั้น ๆ

3. องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง ความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรม หลังจากที่ได้มีความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งความรู้สึกชอบ หรือไม่ชอบวัตถุนั้น ๆ

วิลเลียม เจ แมคไกวอร์ (William J. McGuire 1969: 155-156) แฮร์รี ซี ไทรแอนดิส (Harry C. Triandis 1971: 2-3) และ แอล ดับบลิว เฟอร์กูสัน (L.W. Ferguson 1981: 8) ได้แบ่งองค์ประกอบของทัศนคติไว้ 3 ส่วนคือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีผลทำให้เกิดทัศนคติและสามารถบอกได้ว่าสนใจหรือไม่สนใจ ชอบหรือไม่ชอบ

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) เป็นลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลที่จะคล้อยตามความคิด เมื่อมีความรู้ความเข้าใจแล้ว จะเกิดความรู้สึกต่อสิ่งนั้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ ความพร้อมที่จะกระทำ อันเป็นผลเนื่องมาจากความคิด และความรู้สึก ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการประพฤติปฏิบัติ โดยการยอมรับ หรือปฏิเสธ หรือเฉย ๆ และเป็นการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520: 3-4) กล่าวถึง ทศนคติว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบทางด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) ได้แก่ ความคิด ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มนุษย์ใช้ในการคิด ความคิดนี้อาจอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า

2. องค์ประกอบทางด้านท่าทีความรู้สึก (Affective Component) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก จะเช่นตัวเร้าความคิดอีกต่อหนึ่ง ถ้าบุคคลมีภาวะความรู้สึกดีหรือไม่ดี ในขณะที่คิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจจะออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกัน ดีและไม่ดี แสดงว่าบุคคลนั้น มีความรู้สึกในด้านบวก (Positive) และมีความรู้สึกในทางลบ (Negative) ตามลำดับต่อสิ่งนั้น

3. องค์ประกอบด้านการปฏิบัติ (Behavior Component) เป็นองค์ประกอบที่มีแนวโน้มในทางปฏิบัติ หรือถ้ามีสิ่งเร้าที่เหมาะสม จะเกิดการปฏิบัติหรือมีปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526: 94) กล่าวว่า ทศนคติประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านความรู้ (Cognitive Component) บุคคลจะมีทัศนคติอย่างไร จะต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ว่าเคยรู้จักหรือเคยรับรู้มาก่อน มิฉะนั้นบุคคลไม่อาจจะกำหนดความรู้สึกหรือท่าทีว่าชอบหรือไม่ชอบได้ เช่นบุคคลที่จะบอกว่าชอบเป็นครูหรือไม่ชอบเป็นครูนั้น จะต้องทราบเสียก่อนว่ามีรายได้เท่าไร และจะก้าวหน้าเพียงใด มิฉะนั้นไม่อาจบอกถึงเจตนาของตนได้

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) การที่บุคคลจะมีทัศนคติอย่างไร เช่น ชอบ หรือไม่ชอบอะไรก็ตาม จะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือความรู้สึก เพราะความรู้สึก จะบ่งชี้ว่าชอบหรือไม่ชอบ เช่น ความรู้สึกชอบเป็นครู

หรือไม่ชอบเป็นครู เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavior Component) บุคคลจะมีทัศนคติอย่างไร ให้สังเกตจากการกระทำหรือพฤติกรรม ถึงแม้พฤติกรรมจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทัศนคติ แต่ยังมีความสำคัญน้อยกว่าความรู้สึก เพราะในบางครั้งบุคคลกระทำไปโดยขัดกับความรู้สึก เช่น ยกมือไหว้และกล่าวคำว่า สวัสดี แต่ในความรู้สึกจริง ๆ นั้น มิได้เลื่อมใสศรัทธาเลยก็ได้

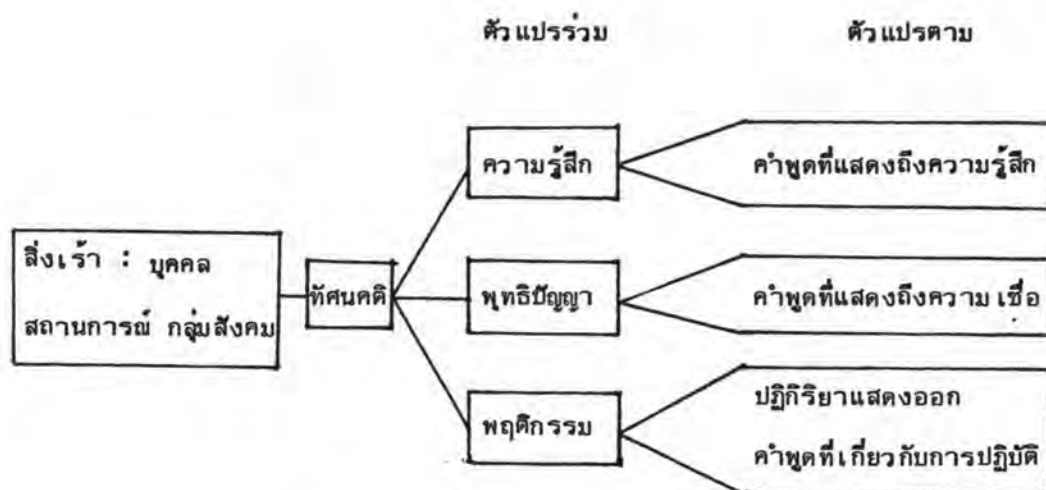
ซูซา จันท์ เอ็ม (2527: 242-243) ได้แบ่งองค์ประกอบของทัศนคติไว้ 3 ประการ คือ

1. Cognition Component เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับความรู้หรือความเชื่อถือของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หากบุคคลมีความรู้หรือเชื่อว่าสิ่งใดดี ก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ในทางตรงข้าม หากมีความรู้อีก่อนว่าสิ่งใดไม่ดี ก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

2. Feeling Component เป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้สึกของบุคคล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย นั่นคือ หากบุคคลมีความรู้สึกรัก หรือชอบพอบุคคลใดหรือสิ่งใด ก็จะช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อบุคคลนั้นไปด้วย แต่ถ้าหากมีความรู้สึกเกลียดหรือโกรธบุคคลใด สิ่งใดก็จะทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้น

3. Action Tendency Component เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล คือ ความโน้มเอียงที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมตอบโต้บางอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา พฤติกรรมที่เขาแสดงออกมานั้น เกิดจากความรู้และความรู้สึกที่เขามีอยู่เกี่ยวกับวัตถุ เหตุการณ์ หรือบุคคลนั้น ๆ นั้นเอง

องค์ประกอบทั้งสาม คือ ด้านความรู้ ด้านความรู้สึกและด้านพฤติกรรม มีทั้งนักจิตวิทยา นักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศได้อภิปรายว่าต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังแผนภูมิประกอบต่อไปนี้

(Harry C. Triandis 1971: 3)

จากแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศเกี่ยวกับองค์ประกอบของทัศนคติ สรุปได้ว่า ทัศนคติ มีองค์ประกอบ 3 ด้านด้วยกัน ซึ่งองค์ประกอบแต่ละด้านนั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะองค์ประกอบทางด้านความรู้ความเข้าใจเป็นขั้นพื้นฐานของทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของบุคคล ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของความพอใจไม่พอใจ ชอบ ฯลฯ ซึ่งความรู้สึกนี้จะมีผลกระทบต่อการแสดงออกของบุคคล หรืออาจกล่าวได้ว่า ทัศนคติ เป็นสิ่งกำหนดแนวทางของการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีทัศนคติไปในทาง มักจะมีพฤติกรรมไปในทางนั้น ดังนั้นการพัฒนาทัศนคติต่อวิชากฎหมายของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ องค์ประกอบของทัศนคติทั้ง 3 ด้านดังกล่าวมาแล้ว ก็จะต้องให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิชากฎหมายแก่นักเรียน และกระตุ้นให้นักเรียนมีความรู้สึกสำนึกในคุณค่า และตระหนักถึงความสำคัญของการมีความรู้ในวิชากฎหมาย ซึ่งความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและความสำนึกในคุณค่าของวิชากฎหมาย อันจะส่งผลให้นักเรียนสนใจเรียน ตั้งใจเรียน และมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูงขึ้น

2.4 ประโยชน์ของทัศนคติ

แฮร์รี่ ซี ไทรแอนดิส (Harry C. Triandis 1971: 4) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของทัศนคติไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว โดยการจับคู่หรือจัดระบบของสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเขา

2. ช่วยให้มี การเข้าข้างตนเอง โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี หรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งทำให้ความไม่พอใจมาสู่ตัวเขา

3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อน ซึ่งการมีปฏิริยาตอบโต้ หรือการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกไปนั้น ส่วนมากจะทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้ หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม

4. ช่วยให้ผู้บุคคลแสดงออกถึงค่านิยมพื้นฐานของตนเอง

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520: 4-5) ได้สรุปถึงประโยชน์ของทัศนคติไว้ดังนี้

1. ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยการจัดรูปหรือระบบสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว

a. ช่วยให้มี การเข้าข้างตนเอง (Self-Esteem) โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี หรือปกปิดความจริงบางอย่างที่นำความไม่พอใจมาสู่เขา

3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ที่สลับซับซ้อนซึ่งการมีปฏิริยาโต้ตอบ หรือการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกไปนั้น ส่วนมากจะทำในสิ่งซึ่งนำความพอใจมาให้หรือเป็นการบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม

4. ช่วยให้ผู้บุคคลสามารถแสดงออกถึงค่านิยมของตน ซึ่งแสดงว่าทัศนคตินั้นนำความพอใจมาให้บุคคลนั้น

สงวนศรี วิรัชชัย (2527: 63-64) ได้อธิบายถึงประโยชน์ของทัศนคติไว้ดังนี้คือ

1. เป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายบางอย่างที่ต้องการ (Need Satisfaction or Adjustive Function) จะเห็นได้จากกรณีที่เราต้องการจะทำงานชิ้นหนึ่งให้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพ ก็จะต้องสร้างทัศนคติเชิงนิมิตหมายอันดีขึ้นนั้น จึงจะมีโอกาสได้สำเร็จตามความประสงค์ ดังนั้นทัศนคติบางอย่างจึงมีประโยชน์ในการช่วยให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ หรือช่วยให้บุคคลปรับตัว เข้ากับกลุ่มและสถานการณ์ได้

2. ช่วยให้ผู้บุคคลมีหลักการ และมีกฎเกณฑ์ในการแสดงพฤติกรรม หรือกล่าวได้ว่าทัศนคติช่วยพัฒนาค่านิยมให้กับบุคคล การที่บุคคลมีทัศนคติต่อผู้คน เหตุการณ์ สถานการณ์ และสิ่งต่าง ๆ ในสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลสามารถประเมินและตัดสินใจได้ว่า ตนจะเลือกและยึดถือหลักการ ประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นประโยชน์กับตนเองและผู้อื่น

3. เป็นสื่อหรือช่องทางที่จะช่วยให้บุคคลได้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้คนและสิ่งต่าง ๆ (Knowledge Function) ถ้าเราไม่มีทัศนคติต่อผู้คน เหตุการณ์ หรือสภาพการณ์ใด ๆ เราก็มักจะไม่ใส่ใจกับผู้คน เหตุการณ์ หรือสถานการณ์นั้น ๆ เมื่อไม่ได้ใส่ใจก็ไม่ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ หรือได้น้อยกว่าความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่เราใส่ใจ และเป็นที่ยุติหมายของทัศนคติของเรา

4. ช่วยป้องกันตนเองจากความคับข้องใจ (Self-Defensive Function or Protect Self-esteem) คนบางคนหลีกเลี่ยงความจริงที่ทำให้เขาไม่สบายใจด้วยการพัฒนาทัศนคติไปในทางที่จะช่วยให้ตนทนต่อความคับข้องใจได้ดีขึ้น เช่น คนที่ได้ทราบว่าคนด้อยกว่าเพื่อน ๆ ในชั้น ก็จะสร้างทัศนคติเชิงนิเสธต่อคนอื่น โดยคิดว่า ยังมีคนอื่นอีกมากที่ด้อยกว่าตน เพื่อจะได้สบายใจว่าตนไม่ได้ด้อยมากจนเกินไป

จากการเสนอแนวคิด เกี่ยวกับประโยชน์ของทัศนคติในแง่บวกต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า

1. ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อนได้
2. ช่วยให้บุคคลมีหลักการและมีกฎเกณฑ์ในการแสดงพฤติกรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้
3. เป็นสื่อหรือช่องทางที่จะช่วยให้บุคคลได้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้คนและสิ่งต่าง ๆ และช่วยป้องกันตนเองจากความคับข้องใจ

2.5 การวัดทัศนคติ

2.5.1 รูปแบบและวิธีวัดทัศนคติ

ทัศนคติ เป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางให้บุคคลประพฤติปฏิบัติ ซึ่งไม่อาจวัดได้โดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยวิธีสรุปหาพิพจน์ ซึ่งวิธีการวัด ทัศนคติ ได้มีผู้ทำการทดลอง และเสนอรูปแบบต่าง ๆ ไว้มากมายวิธี ดังที่ อัลเลน อี เอ็ดเวิร์ด (Allen E. Edward 1967: 3-16) ได้เสนอวิธีวัดทัศนคติ พอสรุปได้ดังนี้

1. โดยการสัมภาษณ์ หรือซักถามโดยตรง วิธีนี้เป็นวิธีที่ง่ายและตรงไปตรงมามากที่สุด ที่ผู้ถามจะได้ทราบความรู้สึก หรือความคิดเห็นของผู้ตอบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มีข้อเสียที่ว่าผู้ถามอาจจะไม่ได้รับคำตอบที่จริงใจจากผู้ตอบ หรือผู้ตอบอาจบิดเบือนคำตอบ เพราะผู้ตอบอาจ

เกิดความเกรงกลัวต่อการแสดงความคิดเห็น วิธีแก้ที่ดีที่สุดคือ ผู้สัมภาษณ์จะต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้ตอบรู้สึกเป็นอิสระ และต้องให้ผู้ตอบแน่ใจว่าคำตอบของเขาเป็นความลับ

2. โดยการสังเกตพฤติกรรม ถ้าต้องการทราบว่ามีใครมีความคิดหรือรู้สึกต่อสิ่งใด ก็ให้สังเกตพฤติกรรมของเขาคือสิ่งนั้น แต่วิธีนี้มีข้อจำกัด คือ ในกรณีที่ทำการวิจัยมาก ๆ นั้น ไม่สามารถสังเกตพฤติกรรมได้หมดทุกคน นอกจากนี้ทัศนคติเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคล ในการที่จะตัดสินใจว่ามีพฤติกรรมอะไร ดังนั้นเราจะคาดหวังพฤติกรรมของบุคคล โดยพิจารณาจากทัศนคติอย่างเดียวไม่ได้ และในทำนองเดียวกันก็จะนำเอาพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมาตัดสินว่าเขามีทัศนคติอย่างไรก็ไม่ได้เช่นเดียวกัน

3. สร้างข้อความที่เป็นข้อคิดเห็นต่อสิ่งเราที่เราต้องการวัดทัศนคติเป็นเครื่องให้เราคนที่เราต้องการให้เขาแสดง ทัศนคติต่อสิ่งนั้นตอบในเชิงเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้น ๆ การวัดทัศนคติวิธีนี้ จะออกมาในรูปของแบบวัดทัศนคติ หรือเครื่องมือวัดทัศนคติ ซึ่งเหมาะที่จะใช้ในการด้านการศึกษา งานอุตสาหกรรม และงานวิจัย เพราะสะดวกและรวดเร็วต่อการที่จะต้องการทราบค่ามัธยฐาน เลขคณิตของทัศนคติต่อ เรื่องใด เรื่องหนึ่งของบุคคลกลุ่มใหญ่

2.5.2 หลักในการสร้าง เครื่องมือวัดทัศนคติ

สำหรับการวัดทัศนคติโดยการสร้างข้อความนั้น ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526:

81-82) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ที่ควรคำนึงในการสร้างข้อความวัดทัศนคติไว้ดังนี้

1. ควรหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริง
2. ควรหลีกเลี่ยงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอดีต
3. ไม่ควรใช้ข้อความที่สามารถตีความได้หลายแง่หลายมุม
4. ไม่ควรใช้ข้อความที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการวัด
5. ไม่ควรใช้ข้อความที่ผู้ตอบสามารถตอบได้หรือ เลือกตอบได้เหมือนกันหมด หรือตอบไม่ได้เลย
6. ควรเลือกข้อความที่เป็นตัวแทน หรือครอบคลุมความรู้สึก ความเชื่อและความพยายามที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด
7. ภาษาที่ใช้ต้องชัดเจน ง่าย และไม่อ้อมค้อม
8. ถ้อยคำกระชับรัด ใ้ค่าไม่เกิน 20 คำ
9. ข้อความหนึ่งควรมีความคิดเดียวและเป็นประโยคเดียว

10. ไม่ควรใช้คำว่าทั้งหมด ทั่วไป ไม่มีเลย
11. การใช้คำว่าเท่านั้น ควรใช้อย่างระมัดระวังที่สุด
12. ไม่ควรใช้ประโยคที่เป็นปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ
13. ควรประกอบด้วยข้อความที่เป็นทั้งด้านบวกและด้านลบ

บุญธรรม กิจปริตดาปริสุทธิ (2527: 118-119) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ต้องพิจารณาในการวัดทัศนคติ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. เนื้อหา (Content) เนื้อหาหรือสิ่งเร้า เป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเป็นอันดับแรกในการวัดทัศนคติ สิ่งเร้าที่จะใช้ไปกระตุ้นให้แสดงกิริยาท่าทีออกมานั้น จะต้องมีการสร้างกำหนดแน่นอน เป็นตัวแทนของทัศนคติที่ต้องการวัด

- a. ทิศทาง (Direction) การวัดทัศนคติโดยทั่วไป กำหนดให้ทัศนคติมีทิศทางเป็นเส้นตรง และต่อเนื่องกันในลักษณะเป็น ชาย-ขวา หรือบวกกับลบ กล่าวคือ จะมีกิริยาท่าทีเห็นด้วยอย่างยิ่ง และลดความเห็นด้วยลงเรื่อย ๆ จนถึงมีความรู้สึกเฉย ๆ และลดต่อไปเป็นไม่เห็นด้วย และเพิ่มความไม่เห็นด้วยขึ้นเรื่อย ๆ จนไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ลักษณะการเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยนี้ ถือว่าเป็นเส้นตรงเดียวกันและต่อเนื่องกัน

3. ความเข้ม (Intensity) กิริยาท่าที หรือความรู้สึกที่แสดงออกต่อสิ่งเร้า นั้น ถือว่ามีปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน ถ้าความเข้มสูงไม่ว่าจะไปในทิศทางใดก็ตาม จะมีความรู้สึกหรือกิริยาท่าทีรุนแรงมากกว่าที่มีความเข้มที่เป็นกลาง

ในการสร้างเครื่องมือวัดทัศนคติ วิลเลียม เอ สกอต (William A. Scott 1968: 206-210) ได้เสนอข้อคิดไว้ว่า การศึกษาเพื่อสร้างเครื่องมือวัดทัศนคติจำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะของทัศนคติ ดังนี้คือ

1. ทิศทางของทัศนคติ (Direction) ทัศนคติแสดงออกได้ 2 ทิศทาง คือ
  - 1.1 ทัศนคติเชิงนิมมาน หรือทัศนคติทางบวก (Positive) เป็นความโน้มเอียงของอารมณ์ในทางชอบ ฟังพอใจ คล้อยตาม หรือเห็นด้วย ทำให้บุคคลแสดงออกหรือปฏิบัติในทางที่ดีต่อสิ่งนั้น ๆ

1.2 ทักษคติเชิงนิเสธหรือทักษะคติทางลบ (Negative) เป็นความไม่
 เอียงทางอารมณ์ในลักษณะไม่พึงพอใจ เกลียด หรือต่อต้านไม่เห็นด้วย ทำให้บุคคลเกิดความ
 เมื่อน่าย หนีให้ห่างจากวัตถุนั้น หรือสภาพการณ์นั้น ๆ

2. ระดับของทักษะคติ (Magnitude) หมายถึงการที่บุคคลแสดงความรู้สึก
 ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจมีความรู้สึกผิวเผิน เล็กน้อย หรือลุ่มลึก ทักษคติระดับผิวเผินจะไม่มีควม
 คงที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ส่วนทักษะคติที่อยู่ระดับลุ่มลึก จะคงทนถาวรและเปลี่ยนแปลงยาก

3. ความเข้มของทักษะคติ (Intensity) หมายถึงปริมาณของความรู้สึก
 หรือความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะปรากฏในรูปของความรู้สึกต่อสิ่งนั้นมากหรือน้อยเพียงใด

2.5.3 เครื่องมือที่ใช้วัดทักษะคติ

ในการสร้างเครื่องมือวัดทักษะคตินั้น จะมีการสร้างมาตราส่วนประเมินค่าวัด
 ทักษคติออกมาเป็นตัวเลขต่าง ๆ หลายแบบ แต่ที่แพร่หลายและนิยมใช้กันในปัจจุบันได้แก่ การ
 สร้างมาตราวัดทักษะคติตามวิธีของ เฮอร์สโตนและการสร้างมาตราวัดตามวิธีของลิเคอร์ท

1. การสร้างมาตราวัดทักษะคติตามวิธีของเฮอร์สโตน (Thurstone-
 Type Scale)

เชดสคี้ ไชวาสิโน (2522: 98-103) ได้กล่าวถึง การสร้างมาตราวัด
 ทักษคติตามวิธีของ เฮอร์สโตน มีหลักเกณฑ์ในการสร้างดังนี้

1. รวบรวมข้อความที่ต้องการวัดทักษะคติให้มากที่สุด โดยให้ครอบคลุมมาตรา
 วัดทักษะคติที่ต้องการวัด จากคำที่ยอมรับมากที่สุด จนถึงคำที่ไม่ยอมรับมากที่สุด

2. นำข้อความที่รวบรวมไว้นั้นไปให้ผู้ตัดสิน ผู้มีความรู้ความสามารถในการ
 วัดทักษะคติ เป็นผู้กำหนดน้ำหนักของข้อความ หรือกำหนดว่า ข้อความนั้นควรอยู่ตำแหน่งใดใน
 มาตราวัดทักษะคตินั้น โดยจัดแบ่งข้อความออกเป็น 11 พวก จากกลุ่มข้อความที่ไม่ชอบเลยไป
 จนถึงกลุ่มข้อความที่ชอบมากที่สุดคือเรื่องนั้น

3. นำผลการตัดสินทั้งหมดมาเจนนับว่าข้อความหนึ่ง ๆ จะถูกจัดอยู่ในพวกใด
 ก็ครั้ง แล้วหาค่าของข้อความ (Scale Value) โดยคิดจากคะแนนมาตรฐาน (Median)
 ของข้อความนั้น ส่วนการเลือกข้อความ ก็คือ การหาค่า ควอไทล์ (Q-Value) แล้วเลือก
 ข้อความที่มีค่าควอไทล์ (Q-Value) น้อย ประมาณ 20-30 ข้อความ มาใช้เป็นแบบวัดทักษะคติ

ข้อความต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวแทนของระดับความคิดเห็นต่าง ๆ กัน ผู้ถูกทดสอบจะต้องแสดงให้เห็นว่าเขาเห็นด้วยกับข้อความใดบ้าง ค่าของข้อความ (Scale Value) จะเริ่มจาก 0.0 ซึ่งเป็นข้อความที่พึงพอใจมากที่สุดเรื่อย ๆ ไปจนถึง 5.5 สำหรับข้อความที่มีความรู้สึกเป็นกลาง (Neutral Statement) จนกระทั่งถึง 11.0 ซึ่งมีค่าสูงสุดสำหรับข้อความที่ไม่พึงพอใจมากที่สุด

ตัวอย่างการสร้างแบบทดสอบตามวิธีการของเธอร์สโตน เพื่อวัดทัศนคติต่ออาชีพครูของนิสิตบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สวัสดี ประทุมราช, สุภาพ วาดเขียน 2525: 73-84)

เลขที่	ข้อความ	Mdn.
1	ข้าพเจ้าศรัทธาในอาชีพครูและรักความเป็นครู	1.39
2	ครูสามารถสร้างความก้าวหน้าให้กับตัวเองได้ตลอดเวลา	2.84
3	บุคคลที่เป็นครูมักจะมีรายได้ไม่มากนัก	5.42
4	อาชีพครูกำลังจะหมดความสำคัญลงไปทุกวัน	7.68
5	อาชีพครูมีฐานะต่ำกว่าอาชีพอื่นในวงสังคม	8.86
6	คนที่มาเป็นครูมักจะเป็นคนที่ล้มเหลวในอาชีพอื่นมาก่อน	10.20

๑๑๑

2. การสร้างมาตราวัดทัศนคติตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert-Type Scale)

กระบวนการวัดทัศนคติชนิดประเมินค่าของลิเคิร์ท (The Method of Rating of Likert Method) นั้นเป็นการวัดทัศนคติทางอ้อมวิธีหนึ่ง และใช้กันแพร่หลาย โดยการสร้างข้อความขึ้นมาหลาย ๆ ข้อความให้ครอบคลุมหัวข้อที่จะศึกษา การตอบมีข้อให้เลือกตอบ 5 ข้อ คือ 1) เห็นด้วยอย่างยิ่ง 2) เห็นด้วย 3) ไม่แน่ใจ 4) ไม่เห็นด้วย 5) ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง การให้คะแนนขึ้นกับชนิดของข้อความว่าเป็นนิมานหรือนิเสธ

นอกจากนี้ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520: 28-29) และเชิดศักดิ์ ไชวาสินธ์ (2522: 102-108) ได้กล่าวถึงขั้นตอน การสร้างแบบวัดทัศนคติของลิเคิร์ต สรุปได้ดังนี้

1. พิจารณาว่าจะวัดทัศนคติของใครที่มีต่ออะไร และให้ความหมายของทัศนคติและสิ่งที่จะวัดให้แน่นอน
2. เมื่อตีความสิ่งที่จะวัดแน่นอนแล้วก็สร้างข้อความในแต่ละข้อความนั้น ๆ โดยให้คลุมเนื้อหาในหัวข้อเหล่านั้น และในขณะเดียวกันก็ให้พิจารณาว่าข้อความเหล่านั้นเป็นข้อความที่ถกเถียงเกี่ยวกับความรู้สึกหรือความเชื่อของผู้ตอบ สำหรับหลักในการสร้างข้อความนั้นได้กล่าวไว้ดังนี้
  - 2.1 จะต้องมีทั้งข้อความที่เป็นนิมาน (Positive) และนิเสธ (Negative) คละกันไป
  - 2.2 ข้อความควรเขียนในแง่ความรู้สึก ความเชื่อหรือความตั้งใจที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ใช่เป็นข้อเท็จจริง
  - 2.3 แต่ละข้อความจะต้องสั้น เข้าใจง่าย ชัดเจน ไม่กำกวม หรือมีความหมายเป็นสองนัย
3. ตรวจสอบข้อความที่รวบรวมได้เพื่อดูความเหมาะสมและรัดกุมของข้อความ
4. นำไปทดลองใช้โดยกำหนดน้ำหนักในการตอบตัวเลือกต่าง ๆ แต่ละข้อความ วิธีที่นิยมมากคือ วิธีที่นำข้อความที่จะใช้วัดทัศนคติไปให้ผู้ตอบลงความเห็นว่ามี ความรู้สึกต่อข้อความนั้นอย่างไรบ้าง เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยให้คะแนน 5, 4, 3, 2 หรือ 1 คะแนน ในกรณีที่มีทัศนคติทางบวก และให้คะแนน 1, 2, 3, 4 หรือ 5 คะแนน ตามลำดับ ในกรณีที่มีทัศนคติทางลบ

5. นำผลที่ได้จากการทดลองมาใช้วิเคราะห์ข้อกระทง (Item Analysis) เพื่อหาอำนาจจำแนกแล้วคัด เลือกข้อที่มีอำนาจจำแนกสูงไว้ใช้เป็นแบบวัดทัศนคติต่อไป

ตัวอย่างการสร้างแบบทดสอบตามวิธีการของ ลิเคิร์ต เป็นแบบสำรวจทัศนคติในการเรียนของ บราวน์ และ โฮลซ์แมน (Brown and Holtzman-Form H.) (Brown-Holtzman 1967: 5-27 อ้างถึงใน ขจรสุตา เหล็กเพชร 2522: 109-113)

ลำดับที่	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่ แน่ใจ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1	วิธีที่ง่ายที่สุดที่จะได้คะแนนคือ เห็นด้วยกับทุกสิ่งทุกอย่างที่ครูพูด					
2	ครูเคร่งครัดกับระเบียบภายใน ห้องเรียนมากเกินไป					
3	บุคลิกภาพการแต่งกายหรือ น้ำเสียงของครูบางคนเป็น สาเหตุให้การเรียนน่าเบื่อ					
4	ครูมักจะถูกนักเรียนที่เรียนอ่อนและ ชอบหัวเราะเยาะ ข้อผิดพลาด ของนักเรียน					
	ฯลฯ					

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการที่จะทราบถึงทัศนคติของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือบุคคลอื่น ๆ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไรนั้น ควรทำได้โดยวิธีการสัมภาษณ์หรือซักถามโดยตรง โดยการสังเกต และการใช้แบบสอบถาม ในการสร้างเครื่องมือวัดทัศนคตินั้น มีการสร้างมาตราส่วนประเมินค่าวัดทัศนคติออกมาเป็นตัว เลขหลายระดับ วิธีหนึ่งที่แพร่หลายและเป็นมาตรฐานนั้นได้แก่ การสร้างมาตราวัด ทัศนคติ ตามวิธีของ ลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งมี 5 ระดับ และในการสร้างเครื่องมือวัดทัศนคตินั้น จะต้องสร้างให้สามารถวัดได้ครอบคลุม และวัดได้ว่าบุคคลมีทัศนคติในทิศทางใด ทางบวกหรือทางลบ มีระดับทัศนคติ มั่นคง ผิวนิ่ง หรือลุ่มลึกเพียงใด และความเข้มของทัศนคติมากน้อยเพียงใดด้วย

2.6 การพัฒนาทัศนคติ

2.6.1 แหล่งที่เป็นบ่อเกิดและเสริมสร้างทัศนคติของบุคคล

ทัศนคติของบุคคลอาจเกิดจากหลายแหล่ง นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้เสนอแหล่งที่เป็นบ่อเกิดของทัศนคติไว้ดังนี้

คลิฟฟอร์ด ที มอร์แกน และริชาร์ด เอ คิง (Clifford T. Morgan and Richard A. King 1975: 383-385) ซึ่งให้เห็นว่า ทักษะคิดเกิดจากการเรียนรู้ และการได้รับประสบการณ์ในช่วงชีวิตของเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะในช่วงอายุระหว่าง 12-30 ปี เป็นช่วงชีวิตที่สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างเสริมหรือการพัฒนาทักษะคิดของบุคคลเป็นอันมาก บุคคลจะได้รับการปลูกฝังทักษะคิดจากสิ่งแวดล้อม ค่อยไปนี้

1. บิดามารดา โดยเฉพาะในวัยต้น ๆ ของชีวิต ซึ่งเด็กจะมีเวลาอยู่กับครอบครัว เป็นส่วนมาก บิดามารดามักจะถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดต่าง ๆ ให้แก่บุตร
2. เพื่อน เมื่อเด็กเติบโตอยู่ในระหว่างวัยรุ่น มักจะใช้เวลาส่วนมากไปทำกิจกรรมต่าง กับกลุ่มเพื่อนจึงได้รับทักษะคิดจากกลุ่มเพื่อนมาประพฤติปฏิบัติให้เหมือน ๆ กัน เพื่อให้กลุ่มยอมรับคน
3. สื่อมวลชนต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ บรรดาสื่อมวลชนดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังทักษะคิดให้แก่เด็กเป็นอันมาก เพราะเด็กอยู่ในวัยชอบสิ่งใหม่ ๆ และชอบเลียนแบบ
4. การศึกษาเล่าเรียน สถาบันการศึกษามีหน้าที่ในการให้ความรู้ และเสริมสร้างทักษะคิดที่สังคมต้องการจะปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษาในระดับต่าง ๆ

ปราณี รามสูต . (2528: 187-188) ซึ่งให้เห็นว่า ทักษะคิดของบุคคลเกิดได้จากสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก หรือวัยต้น ๆ ของชีวิต
2. การศึกษาเล่าเรียน
3. ประสบการณ์ครั้งแรก ๆ ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคล
4. วัฒนธรรมภายในสังคม เช่น ความเชื่อทางศาสนา แนวคิดหรือหลักในการดำรงชีวิตของสังคมนั้น ๆ การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ฯลฯ
5. รับถ่ายทอดมาจากบุคคลอื่นหรือจากสังคมที่บุคคลนั้น ๆ เข้าไปเป็นสมาชิกอยู่
6. สื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ เป็นต้น
7. ทักษะคิดแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อมจะออกมาในรูปใด นอกจากจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนตัวหรือบุคลิกภาพของผู้นั้นเองด้วย คือ ถ้า

เป็นคนที่คล้อยตามคนอื่นได้ง่าย ไม่เป็นตัวของตัวเอง สิ่งแวดล้อมก็ย่อมมีอิทธิพลต่อทัศนคติของเขา มาก แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของใคร เอาแต่ใจตัวเองเป็นตัวของตัวเองมาก สิ่งแวดล้อมก็มีอิทธิพลต่อทัศนคติของเขาน้อย คือ ทัศนคติของเขามักโน้มเอียงไปตามความคิดเห็นดั้งเดิมของตัวเอง เช่น ถ้าเป็นคนมองโลกในแง่ดีชอบไมตรีกับคนทั่วไป ก็มักจะมีทัศนคติในทางที่ดีกับเพื่อนหรือบุคคลที่อยู่รอบข้าง เป็นต้น

2.6.2 แนวคิดและวิธีการในการพัฒนาทัศนคติ

ทัศนคติของบุคคลสามารถที่จะสร้างหรือพัฒนาได้ เพราะทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่บุคคลได้รับ มิใช่มีมาแต่กำเนิด ซึ่งมีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้เสนอแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาทัศนคติของบุคคลไว้ดังนี้

การ์คเนอร์ ลินซี และ อีเลียท เอโรสัน (Gardner Linzey and Elliot Arosen 1960: 175- 176) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาทัศนคติไว้ดังนี้คือ

1. การแนะนำ ในการแนะนำนี้จะต้องทำบ่อยครั้งในวิธีการต่าง ๆ กัน เช่น การบรรยายถึงลักษณะ ตลอดจนคุณสมบัติของวัตถุสิ่งนั้นจนทำให้ผู้ที่ได้รับการแนะนำเปลี่ยนเจตคติไปตามที่ตนต้องการ
2. การได้รับแรงกดดันจากกลุ่ม จะทำให้เกิดการปฏิบัติตามความเชื่อถือหรือบรรทัดฐานของกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มจะไม่แสดงให้เห็นอย่างแน่ชัดก็ตาม
3. การอภิปรายกันเป็นกลุ่ม จะเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกภายในกลุ่ม เสนอความคิดเห็นของตน ซึ่งจะทำให้ทุกคนได้ทราบรายละเอียดของสิ่งนั้น ๆ เพิ่มขึ้น และผลสรุปที่ได้ก็ชัด เจนมากยิ่งขึ้น
4. การชักชวน การให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เพื่อที่จะทำให้ผู้ได้รับคำชักชวน สรุป ลงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ใหม่
5. การสั่งสอนอย่างใกล้ชิด สำหรับในกรณีที่คนบางคนมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมากและมั่นคง การที่จะเปลี่ยนทัศนคตินั้นจึงต้องพยายามชี้แจงให้ทราบถึงบรรทัดฐานการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นอย่างดี ให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ เพิ่มเติม รวมทั้งการจัดให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งนั้นบ่อย ๆ ก็เป็นแนวทางที่จะทำให้ทัศนคติต่อสิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงได้

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1972: 246-249) ได้ชี้ให้เห็นถึงยุทธวิธีในการพัฒนาทัศนคติของนักเรียนในการเรียนการสอนสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. ครูต้องเป็นแบบอย่างในทัศนคติที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็ก เพราะเด็กมักจะเลียนแบบพฤติกรรมของครูอย่างรวดเร็ว แล้วรับมาเป็นความคิดของตน
2. นำนักเรียนมาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น ร่วมงานพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา หรือบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น
3. จัดแนะแนว หรือให้คำแนะนำแก่นักเรียน เป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม
4. ใช้วิธีสอนที่จะสามารถพัฒนาทัศนคติของเด็กได้โดยง่าย เช่น การแสดงบทบาทสมมติหรือการแสดงละคร

เอรอน ควิน ซาเทิน (Aaron Quinn Sartain 1973: 115-122) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาทัศนคติไว้ดังนี้คือ

1. การได้รับประสบการณ์เฉพาะในการที่คนเราได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ เพียงครั้งเดียวอาจจะทำให้เกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้นเป็นอย่างมากก็ได้ เช่น ชายผู้หนึ่งขาดทุนเป็นจำนวนมาก จากการกักตุนสินค้า ซึ่งจากประสบการณ์ที่เขาได้รับเพียงครั้งเดียวนี้เองทำให้เขามีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการกักตุนสินค้า
2. การพบปะพูดคุยกับคนอื่น ๆ ทัศนคติของคนส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นเมื่อได้พบปะพูดคุยกับบุคคลอื่น เช่น การที่เด็กได้ยินได้ฟังผู้ใหญ่พูดคุยกันถึงเรื่องต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นรายได้จากการทำธุรกิจเกี่ยวกับอัญมณี จะทำให้เด็กเกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้น ๆ ความที่ได้ยินได้ฟังมา ในทำนองเดียวกันเด็กวัยรุ่นก็จะเกิดทัศนคติ หรือได้รับทัศนคติหลังจากที่ได้พบปะพูดคุยกับเพื่อน และในที่นี้รวมไปถึงสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่เขาด้วย เช่น การฟังวิทยุ การชมรายการโทรทัศน์ การอ่านหนังสือพิมพ์ วารสาร หรือสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ
3. การทำตนเป็นตัวอย่าง ทัศนคติของคนบางครั้งจะได้มาจากการเลียนแบบบุคคลอื่นที่แสดงพฤติกรรมซึ่งเขาชอบใจ หรือพึงพอใจบุคคลนั้นอาจจะเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อนหรือบุคคลอื่นก็ได้
4. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน ทัศนคติของบุคคลหลายอย่างเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากสถาบัน เช่น โรงเรียน สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

ดังนั้นจะพบว่าในเวลาที่ไม่ไปโบสถ์ คนจะเลือกใช้เสื้อผ้าที่เรียบร้อย

5. ทฤษฎีภาวะสมดุล หมายถึง ทักษะคิดคือสิ่งต่าง ๆ นั้นอยู่ในภาวะที่สมดุลแล้ว จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้ามีสิ่งอื่น ๆ เช่น การได้รับข้อมูลเพิ่มเติม หรืออิทธิพลจากเพื่อน เข้ามาเป็นสิ่งเร้า ทำให้ทักษะคิดต่อสิ่งนั้นเสียภาวะสมดุลไป บุคคลผู้นั้นก็จำเป็นต้องปรับเพื่อให้ ทักษะคิดต่อสิ่งนั้นอยู่ในภาวะสมดุล ซึ่งเป็นเหตุให้ทักษะคิดต่อสิ่งนั้น ๆ เปลี่ยนไป

6. การได้แรงกดดันจากกลุ่ม แรงกดดันจากกลุ่ม สามารถที่จะเปลี่ยนหรือ สนับสนุนทัศนคติของสมาชิกภายในกลุ่มได้ เช่น ถ้าทัศนคติของบุคคลเหมือนกับทัศนคติของกลุ่ม ก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้เขามีทัศนคติต่อสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าทัศนคติของบุคคล แตกต่างจากกลุ่ม เขาก็จำเป็นต้องปรับทัศนคติของตนเอง เพื่อให้กลุ่มยอมรับวิธีปรับความขัดแย้ง ทางด้านทัศนคติของบุคคลกับกลุ่มมี 4 แบบคือ

6.1 ปฏิเสธบรรทัดฐานของกลุ่มทั้งหมดและยึดมั่นในทัศนคติเดิม เมื่อเรา มีความรู้สึกพอใจ และเชื่อถือกลุ่มอื่นอย่างมากและมั่นคง

6.2 ไม่เปลี่ยนความเชื่อและทัศนคติไปจากเดิม แต่ยอมรับที่จะปฏิบัติตาม บรรทัดฐานของกลุ่ม เพราะถูกกดดันจากกลุ่ม แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงยึดถือทัศนคติเดิมของตน ที่แตกต่างไปจากคนอื่น

6.3 เราอาจจะยอมรับบรรทัดฐานของกลุ่มแค่เพียงผิวเผิน แต่ในส่วนตัวลึก ของจิตใจยังคงรักษาทัศนคติเดิมไว้ เมื่ออยู่ในกลุ่ม เราก็ตระพุดิเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ใน กลุ่มและเมื่อเราแยกจากกลุ่ม เราจะทิ้งแนวความคิดของกลุ่มไปใช้ทัศนคติเดิมที่เคยมีอยู่

6.4 ยอมรับเอาความคิดของกลุ่มเข้ามาเป็นความคิดและทัศนคติของ ตนเองทั้งหมด

7. การโฆษณาชวนเชื่อ ทัศนคติของบุคคลบางคนอาจได้รับจากการโฆษณา ซึ่งสื่อที่ใช้ในการโฆษณามีหลายชนิดด้วยกัน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ วารสาร และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

เซอร์เบิร์ต เจ. เคลาส์แมร์ (Herbert J. Klausmeier 1975: 361-363) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังและพัฒนาทัศนคติของนักเรียน ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1. การใช้กระบวนการกลุ่ม ทักษะคิดนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายมาก ถ้าหากครูกระทำโดยใช้กระบวนการกลุ่ม นักเรียนนั้นเต็มใจที่จะรับทัศนคติ ค่านิยม จากกลุ่มเพื่อนมากกว่าครูสอน ข้อดีของการใช้วิธีนี้คือ นักเรียนจะเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากปราศจากการใช้อำนาจบังคับเพื่อกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของครู นักเรียนมักจะยอมรับทัศนคติได้อย่างรวดเร็ว เพราะเหตุผลที่ว่า ทัศนคติอันนั้นเกิดจากความรู้ความคิดของตนเอง กลวิธีการใช้กระบวนการกลุ่ม 3 วิธี คือ

1.1 การอภิปรายร่วมกัน คือ การให้นักเรียนรับรู้ รับฟังข้อมูล ข่าวสาร ทั้งโดยทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือจากบุคคลจะสามารถพัฒนาทัศนคติของนักเรียนได้มาก ถ้ามีการกระทำร่วมกันเป็นกลุ่ม นักเรียนจะเปลี่ยนทัศนคติได้ง่าย ถ้าเขาพบว่า บุคคลที่เขายกย่องนับถือ ซึ่งอาจเป็นเพื่อนที่เรียนเก่ง ครูอาจารย์ที่เขาเคารพให้การสนับสนุนข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ สำหรับการใช้อุปกรณ์ประเภทโสต ทัศนศึกษาที่จัดให้นักเรียนได้ศึกษาร่วมกันเป็นกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติมาก เพราะถ้าหากเป็นรายการที่เป็นที่ชื่นชอบของนักเรียนส่วนใหญ่ ในกลุ่มสมาชิกที่เหลือ มักจะมีทัศนคติคล้อยตามกลุ่มไปด้วย

1.2 การใช้กลุ่มร่วมกันตัดสินใจ เนื่องจากบุคคลที่มีส่วนร่วมตัดสินใจคือ ปัญหาของกลุ่มบุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะประพฤติกฎปฏิบัติตามมติของกลุ่มมากกว่าบุคคลที่ไม่มีส่วนร่วม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้นักเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง หรือสิ่งใด สิ่งหนึ่งจะยังผลให้นักเรียนปฏิบัติต่อเรื่องหรือสิ่งนั้นไปในทางที่พึงปรารถนา มากกว่าการที่ให้ครูเป็นผู้ตัดสินใจเพียงลำพัง เพราะการให้นักเรียนมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อกัน และต่อปัญหาที่เกิดขึ้น

1.3 การใช้บทบาทสมมติ บรรยากาศในโรงเรียน . . . อำนวยให้ครูสามารถใช้บทบาทสมมติได้มากมายหลายรูปแบบ การใช้บทบาทสมตตินั้น ควรใช้ร่วมกับการอภิปรายกลุ่ม เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน โดยครูจะกำหนดให้นักเรียนสวมบทบาทแสดงพฤติกรรม ลักษณะอุปนิสัยใจคอตามตัวละครที่ถูกสมมติขึ้น ซึ่งตัวละครดังกล่าวครูสามารถดึงออกมาจากหนังสือประเภทต่าง ๆ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น หรือบทความในหนังสือพิมพ์ที่สัมพันธ์กับเนื้อหาในบทเรียน นักเรียนที่แสดงจะต้องแสดงพฤติกรรม อุปนิสัย และอารมณ์ของบุคคลที่เขาสวมบทบาทอยู่ ประกอบกับการดำเนินเรื่องที่จัดเตรียมให้ข้อมูลความรู้ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ครูต้องการจะปลูกฝังหรือพัฒนาทัศนคติขึ้นในตัวนักเรียน แต่ความสำเร็จของการใช้

กระบวนการกลุ่มนั้นขึ้นอยู่กับครู ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการจะต้องรู้จักดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ คือ

- 1) กำหนดประเด็นและวางขอบข่ายของปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น
- 2) จัดเตรียมตัวแบบซึ่งอาจเป็นข่าวสาร ข้อมูล ตัวบุคคล สภาพเหตุการณ์ เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับนักเรียน
- 3) ช่วยนักเรียนหาข้อสรุปและคาดคะเนผลที่จะได้รับหลังจากแสดงพฤติกรรมนั้น
- 4) สนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียนคิดหาเหตุผล หรือสาเหตุจูงใจที่กระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมนั้น
- 5) เสนอผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ เนื่องจากการแสดงพฤติกรรมนั้น พร้อมทั้ง เสนอแนะแนวทางแก้ไข
- 6) ให้แรงเสริมแก่นักเรียนที่แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่คาดหวัง

2. การฝึกทักษะการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วิธีการฝึกนี้สามารถจะกระทำได้ตลอดเวลา โดยครูส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิดหาสาเหตุ และเหตุผลมาประกอบพฤติกรรมที่ตนแสดงออกโดยการใช้คำถามว่า "ทำไม" แล้วจัดให้มีการอภิปรายเป็นรายบุคคลเกี่ยวกับผลที่คาดว่าจะจะเป็นไปได้หลังจากการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกระหนัก ระมัดระวังในพฤติกรรมที่เคยแสดงออก เซอร์เบิร์ต เจ. เคลาส์แมร์ (Herbert J. Klausmeier 1975: 363) ได้เสนอแนะขั้นตอนการฝึกทักษะการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนี้

- 1) ให้นักเรียนระบุว่าตัว เขามีทัศนคติหรือค่านิยมต่อเรื่องใด เรื่องหนึ่งหรือต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ครูกำหนดขึ้นอย่างไรโดยการใช้ภาษาของตนเองพร้อมกับให้ยกตัวอย่างการกระทำที่คิดว่าสอดคล้องกับทัศนคติหรือค่านิยมนั้น ๆ
- 2) ให้นักเรียนระบุว่า เพราะสาเหตุใดจึงแสดงพฤติกรรมเช่นนั้น
- 3) ให้นักเรียนระบุว่า ผลที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นต่อตัว เขาหรือต่อบุคคลอื่นจากพฤติกรรมทั้งที่ตัว เขาและบุคคลอื่นได้กระทำขึ้น
- 4) ให้นักเรียนระบุว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งขึ้นมา อันเป็นผลจากการกระทำในข้อ 3 แล้ว ตัว เขารวมทั้งบุคคลอื่นได้กระทำขึ้น

5) ให้นักเรียนอภิปรายร่วมกันว่า สมควรจะแก้ปัญหาลักษณะใด หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขนั้นโดยตรงให้มากยิ่งขึ้น ควรจะกระทำอย่างไร

ในภาระนี้ เซอร์เบิร์ต เจ. เคลาส์แมร์ เสนอว่า ครูจะต้องคอยสนับสนุนในการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยการตั้งคำถามให้หาคืออภิปรายรวมทั้งช่วยสรุปความคิดเห็น คำตอบของนักเรียนแต่ละคน

3. การใช้ประสบการณ์ตรง การพัฒนาทัศนคติที่ได้ผลยิ่งขึ้น การให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งครูสามารถจัดกระทำได้หลายรูปแบบ อาทิ เช่น การใช้นาฏกรรม จินตลีลา การแสดงละคร ทัศนศึกษา การได้มีโอกาสพบปะบุคคลที่ทรงคุณวุฒิ บุคคลที่มีชื่อเสียง หรือการใช้สื่อการสอนประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าครูสามารถจัดหาตัวแบบอย่างที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน ซึ่งอาจจะเห็นแบบที่พบเห็นได้ง่าย เช่น รูปแบบ ภาพโฆษณา ข้อมูลข่าวสารทางสื่อสารมวลชน หรือบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับ ถ้าครูสามารถนำมาให้เป็นผู้ชักนำหรือเชิญชวน ก็จะมีผลต่อการปลูกฝังและพัฒนาทัศนคติของนักเรียนไปในทางที่พึงปรารถนาได้อย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องไม่ลืมว่าบุคลิกภาพของตัวครูเองจะเป็นตัวแบบที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของนักเรียน ฉะนั้นครูผู้สอนจะต้องกระทำตนให้เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความสนใจ เป็นมิตรและเข้ากับนักเรียนได้ดี มีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใส มีความรู้ดี กว้างขวาง และรู้จักทำงานอย่างมีแบบแผน

นอกจากนี้ เซอร์เบิร์ต เจ. เคลาส์แมร์ ยังเสนอว่า ครูยังสามารถจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อฝึกปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนและชุมชนที่เป็นที่พึงประสงค์ของโรงเรียนให้เป็นประโยชน์ ให้ฝึกปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอดคล้องกับทัศนคติที่ต้องการปลูกฝัง

4. จัดประสบการณ์ที่สร้างความพึงพอใจทางอารมณ์ ครูจะต้องแสดงความ เป็นมิตร แสดงความสนใจต่อนักเรียน สามารถปลูกความกระตือรือร้น ใคร่อยากศึกษาเรียนรู้ และรู้จักหาทางให้นักเรียนแต่ละคนมีโอกาสประสบผลสำเร็จในการเรียน รู้สึกพอใจต่อบทเรียน สภาพแวดล้อม บรรยากาศในชั้นเรียน รวมทั้งบริเวณภายในโรงเรียนทั้งหมด ดังที่ เลียนาร์ต เอส. เคนเวิร์ทธี. (Leonard S. Kenworthy 1969: 41) กล่าวว่า การพัฒนาทัศนคติให้ ได้ผลดีที่สุดนั้น จะกระทำได้โดยการใช้วิธีการที่นุ่มนวลแทนการใช้อำนาจบังคับ

ซิก รูบิน และ เอลตัน บี แมคเนล (Zick Rubin and Eltion B.McNeil 1981: 564-570) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาทัศนคติไว้ดังนี้ คือ

1. การชักชวน หมายถึง การพูดชักชวนให้ทำหรือมีความคิดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การชักชวนนี้จะสามารถเปลี่ยนทัศนคติของคนได้มากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้นั้นเห็นความสำคัญของสังคม และยอมรับสังคมมากน้อยเพียงไร
2. ข้อมูลที่ได้รับในการพบปะติดต่อกันนั้น ข่าวสารหรือข้อมูลก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเปลี่ยนทัศนคติไปได้
3. การได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากการฟังคนบางคนก็ใจกว้างพอที่จะเชื่อถือสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการฟังหรือการอ่าน นอกจากนั้นการที่ได้รับคำตอบในสิ่งที่ตนเองสงสัยไม่เข้าใจก็เป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้
4. สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ในการถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ นั้น จะได้ผลดีมากเมื่อส่งโดยตรงระหว่างผู้ส่งข่าวสาร และผู้รับข่าวสาร แต่ในบางครั้งก็อาจมีการส่งข่าวสารผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หรือหนังสือพิมพ์ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าในการถ่ายทอดข่าวสารผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ นั้น ถ้าเป็นข่าวทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เรื่องราวที่มีความสลับซับซ้อนแล้วควรใช้วิธีการเขียนจะได้ผลที่ชัดเจนดีกว่า เพราะผู้อ่านสามารถที่จะอ่านซ้ำ ๆ และพิจารณาตามไปได้

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523: 54-56) ได้กล่าวถึงการสอนเพื่อเสริมสร้างทัศนคติ ผู้สอนควรดำเนินการให้สอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ โดยอาจยึดข้อเสนอแนะต่อไปนี้ เป็นหลักในการดำเนินงาน

1. มีการวิเคราะห์จำแนก แจกแจงทัศนคติที่ต้องการสร้างเสริมให้ชัดเจน เพื่อถึงความมุ่งหมายในการสอน ครูผู้สอนควรเริ่มด้วยการทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า มีทัศนคติใดบ้างที่ต้องการสร้างเสริม เมื่อได้ลักษณะทัศนคติที่ต้องการแล้ว ผู้สอนควรจะได้สร้างเกณฑ์พฤติกรรม(Criterion Behavior) ขึ้นว่าในการสร้างเสริมทัศนคติแต่ละอย่างนั้นผู้เรียนจะแสดงออกด้วยพฤติกรรมอย่างไรบ้าง โดยที่เกณฑ์พฤติกรรมควรครอบคลุมทั้งการแสดงออก ด้วยวาจา ความคิดและการปฏิบัติจริง

2. จัดสิ่งเร้าและสภาพแวดล้อมให้อำนวยโอกาสที่ผู้เรียนจะได้เกิดประสบการณ์ในการสร้างเสริมทัศนคติที่ต้องการ

3. จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับผลพึงพอใจเป็นการเสริมแรงเชิงบวก (Positive Reinforcement) จัดประสบการณ์ซึ่งให้ผลพoyoใจย้อมนำให้เกิดทัศนคติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยยึดหลักว่าประสบการณ์ซึ่งให้ผลพoyoใจย้อมทำให้เกิดทัศนคติในด้านดีต่อสิ่งนั้น ในขณะที่ผลอันไม่พึงพอใจย้อมก่อให้เกิดทัศนคติในทางตรงข้าม

4. จัดและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับตัวอย่างและข้อมูลต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ตัวอย่างได้แก่ ตัวอย่างจากชีวิตจริง เช่น ผู้นำคนสำคัญของประเทศ, ของโลก, คนที่ทำประโยชน์, นักกีฬา, ปุชนิยมบุคคล, คนในครอบครัว, เพื่อน, รวมทั้งตัวครูเอง ซึ่งเป็นตัวอย่างที่มีอิทธิพลมาก และตัวอย่างจากประวัติศาสตร์ เช่น วีรบุรุษ, วีรสตรี ฯลฯ ซึ่งผู้สอนอาจจัดคัดเลือกและให้ความสนใจและให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจถึงลักษณะสำคัญของตัวอย่างเหล่านั้นในเชิงที่จะสร้างเสริมทัศนคติที่ต้องการได้

5. การใช้เทคนิควิธีการระบวนการกลุ่ม (Group Process) จากการยึดหลักให้

5.1 ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีบทบาทโดยตรงในการสร้างหรือเปลี่ยนทัศนคติ

5.2 อาศัยอิทธิพลของกลุ่ม จึงได้มีการสนับสนุนการใช้เทคนิค กระบวนการกลุ่มในเรื่องนี้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เพราะในการอภิปรายกลุ่มบุคคลมีโอกาสดำเนินการมีส่วนร่วมโดยตรง ได้มีการยอมรับ, การคัดลึนใจ และ การผูกพันร่วมกัน ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นตัวประกอบสำคัญในการสร้างหรือเปลี่ยนทัศนคติ และวิธีการแสดงบทบาทสมมติ โดยให้บุคคลแสดงบทบาทที่ตรงกันข้าม หรือขัดแย้งกับทัศนคติเดิมของตน

การใช้เทคนิควิธีการระบวนการกลุ่มต่าง ดังกล่าว นับว่าอาจช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสใช้ความคิด ทำความเข้าใจ ใช้เหตุผลวิเคราะห์วิจารณ์ และประเมินค่าทัศนคติต่าง ๆ ได้กว้างขวาง ซึ่งจะช่วยให้การสร้าง หรือเปลี่ยนทัศนคติของเขาเป็นไปอย่างมีเหตุผลและยั่งยืนขึ้น

สุณีย์ อิศรากร (2524: 152-153) อธิบายถึงการสร้างหรือพัฒนาทัศนคติ
ให้แก่เด็กไว้ดังนี้

1. ให้เกิดการเรียนรู้ โดยการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่ครู
ต้องการให้เด็กมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นๆ ข้อมูลที่ครูควรมีการวางแผนอย่างดี
2. จัดประสบการณ์ที่สร้างความพึงพอใจให้แก่เด็ก เช่นจะสอนเรื่องอะไร
ก็ควรจัดกิจกรรมประกอบการสอนให้เด็กรู้สึกสนุกสนาน และมีส่วนร่วมกิจกรรมการสอน
ของครู เกิดการประทับใจในทางที่ดีทั้งตัวครู บุคลิกภาพของครู วิธีสอน กิจกรรมการสอน
3. ครูต้องทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพราะเด็กมักจะทำตามบุคคลที่ใกล้ชิด
เช่น ครูหรือผู้ใหญ่ในสังคม เช่น เด็กเห็นผู้ใหญ่สูบบุหรี่ ค่อมเหล้าก็อยากทำตามบ้าง เพราะ
คิดว่าเป็นผู้ใหญ่ ต้องสูบบุหรี่ และค่อมเหล้าเป็น ดังนั้นครูควรทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก
ทั้งในด้านการปฏิบัติตน การมีวินัยในตนเอง การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สังคมยอมรับ และครู
จะต้องปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้ เป็นกันเองกับเด็ก ให้เด็กรู้สึกไว้วางใจ และกล้าที่จะมาขอ
คำปรึกษา เวลามีปัญหาเกิดขึ้น นอกจากนั้นการปลูกฝังทัศนคติใดให้แก่เด็ก ครูจะทำตนให้เป็น
แบบอย่างก่อน เช่น ห้ามค่อมสุรา และเล่นการพนันเพราะเป็นสิ่งไม่ดี ครูก็ควรจะปฏิบัติตาม
4. ครูจะให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนโดยการจัดแบบฝึกหัดและ
วิธีสอนให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก เพราะถ้าเด็กประสบความสำเร็จในการเรียนก็จะมี
ทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียน

พรณี ช. เจนจิต (2528: 288) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการสร้างทัศนคติ
ในโรงเรียน ดังนี้

1. เขียนรายชื่อทัศนคติที่ต้องการจะปลูกฝัง
2. พยายามทำอย่างดีที่สุดในการจัดประสบการณ์การเรียน ซึ่งจะช่วยสร้าง
ทัศนคติ เช่น
  - 2.1 การฝึกให้เด็กมีมานะพากเพียรด้วยการที่ครูวางโครงการไว้ตลอดปี
โดยในระยะต้นมีให้เด็กทำโครงการซึ่งเป็นลักษณะง่าย และปลายมีให้โครงการที่ยากขึ้น
  - 2.2 ถ้าต้องการฝึกให้เด็กมีนิสัยรักทรัพย์สมบัติของโรงเรียนให้เน้นถึง
ความสำคัญของการรักษาทรัพย์สมบัติ

2.3 กระตุ้นให้เด็กสนใจการเรียนรู้ด้วยการสอนให้รู้จักเก็บรวบรวมผลงาน
 ที่ทำเพื่อให้ทราบถึงการพัฒนาในการทำงานของคน

3. ใช้เหตุการณ์ประจำวันแทรกเกี่ยวกับทัศนคติ เช่น

3.1 ถ้าเด็กทำของผู้อื่นเสียหาย ให้ถามถึงความรู้สึกของเด็ก ถ้ามีใคร
 มาทำของ ๆ คนเสียหาย ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการต้องคำนึงถึงทรัพย์สินของผู้อื่น

3.2 แนะนำให้เด็กอ่านหนังสือเกี่ยวกับการสร้างทัศนคติ เช่น หนังสือ
 ชุดเกี่ยวกับสัตว์

4. นำทฤษฎีการเรียนรู้มาใช้โดยการเชื่อมโยงประสบการณ์ที่พึงพอใจเข้ากับ
 ทฤษฎีที่ต้องการจะเน้น พยายามทำชั้นเรียนให้น่าอยู่ ให้เด็กรู้สึกว่า การเรียนเป็นสิ่งที่น่าสนุก
 น่าสนใจพร้อมกันนี้แทรกสิ่งที่ต้องการจะปลูกฝัง

5. จัดหาตัวอย่างที่ดีให้เป็นแบบอย่าง เด็กเป็นผู้ที่พร้อมจะเลียนแบบโดยเฉพาะ
 ครู ฉะนั้นครูจะต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี

6. รู้จักควบคุมอารมณ์อย่าให้เด็กเห็นถึงอคติต่าง ๆ ที่ครูมี มิฉะนั้นแล้วเด็กจะ
 รับความคิดนั้นไปเป็นของตน

7. ครูที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน คือ ผู้ที่มีค่านิยมประจำตัว และ
 แสดงออกอย่างเปิดเผย ทั้งเป็นคนที่มีลักษณะเป็นมิตร อ่อนน้อม เป็นกันเอง ครูที่ต้องการจะมี
 อิทธิพลต่อเด็กในเรื่องค่านิยม จะต้องแสดงความคิดของตนออกมาอย่างอิสระในสภาพของชั้น
 เรียนที่มีลักษณะอบอุ่นเป็นกันเอง ทั้งนี้เพื่อครูจะได้ทราบถึงความคิดของเด็ก เพื่อจะได้แนะได้
 ถูกทาง

นอกจากนี้ ปราณี รามสูต (2528: 192-193) ยังได้เสนอแนะแนวคิดใน
 การสร้างทัศนคติในทางที่ถูกต้องแก่เด็กดังต่อไปนี้

1. ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในสิ่งที่ครูต้องการให้เด็กมีทัศนคติที่
 พึงปรารถนาในเรื่องนั้น ๆ

2. ให้เด็กมีโอกาสคบเพื่อนที่ดีให้ได้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งมีทัศนคติในทาง
 ที่ถูกต้อง

3. ทัดให้เด็กรู้จักใช้วิจารณ์ญาณ เลือกรับแต่สิ่งที่ดี จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น แนะนำให้เด็กรู้จักเลือกฟังรายการวิทยุที่ดี ดูรายการโทรทัศน์ที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ให้ได้อ่านหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ที่มีสาระประโยชน์ เป็นต้น

4. ครูและผู้ปกครองต้องร่วมมือกันจัดประสบการณ์ที่น่าจะมีส่วนในการปลูกฝังทัศนคติที่พึงปรารถนาให้เด็ก เช่น จัดงานประเพณีในโอกาสอันควร พาไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน หรือต่อผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ไปร่วมฟังร่วมชมหรือร่วมกิจกรรมการสัมมนา ใ้ดูวีดิโออภิปราย หรือการบรรยายที่น่าสนใจและมีประโยชน์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า วิธีการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาทัศนคติของนักเรียน โดยครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เสนอโดยนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ต่อไปนี้เป็น คือ

1. ครูจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่ครูต้องการให้เด็กมีทัศนคติต่อสิ่งนั้น ๆ ข้อมูลที่ให้ควรมีการวางแผนอย่างดี

2. ครูจัดสิ่งเร้า และสภาพแวดล้อมให้อ่านวยโอกาสที่ผู้เรียนจะได้เกิดประสบการณ์ในการสร้างเสริมทัศนคติที่ต้องการ โดยจัดกิจกรรมประกอบการสอนให้เด็กร่วมกับกิจกรรมการสอนของครู เกิดการประทับใจในทางที่ดี ทั้งตัวครู บุคลิกภาพของครู วิธีสอน

3. ครูจัดและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างและรับข้อมูลต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะครูมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการสร้างและพัฒนาทัศนคติของเด็ก ส่วนการรับข้อมูลนั้นอาจจัดได้อย่างกว้างขวางโดยอาศัยแหล่งความรู้และสื่อการสอนต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด (หนังสือ) ภาพยนตร์ สไลด์ เป็นต้น

4. ครูใช้กระบวนการกลุ่มในการสร้างเสริมและพัฒนาทัศนคติของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) และวิธีการแสดงบทบาทสมมติ การใช้กระบวนการกลุ่มดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสใช้ความคิดทำความเข้าใจ ใช้เหตุผลวิเคราะห์วิจารณ์ และประเมินค่า ทัศนคติต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะช่วยให้การสร้างทัศนคติของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีเหตุผล

5. ครูจัดให้เด็กรู้จักใช้วิจารณ์คุณภาพ เลือกรับแต่สิ่งที่ดี ๆ จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น
6. ครูจัดแบบฝึกหัดและวางแผนวิธีสอนให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก เพราะถ้าเด็กประสบความสำเร็จในการเรียนแล้วก็มักจะมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน
7. ครูต้องร่วมมือกับผู้ปกครอง จัดประสบการณ์อื่นจะมีส่วนในการปลูกฝังทัศนคติที่พึงปรารถนาให้เด็ก เช่น พาไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ไปร่วมฟังหรือร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์ อภิปราย ได้วาทที่น่าสนใจ และมีประโยชน์ เป็นต้น
8. ครูจัดให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงหลายรูปแบบ เช่น การจัดทัศนศึกษา การแสดงละคร การได้มีโอกาสพบปะบุคคล เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

การเรียนการสอนวิชากฎหมายในประเทศไทยนั้น จะเห็นว่าหลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาฉบับก่อน พ.ศ. 2521 ไม่ได้แยกกฎหมายเป็นวิชาเฉพาะในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา การสอนกฎหมายจะแทรกอยู่ในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาต่าง ๆ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ของพลเมือง การปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญในรายวิชา ส 101 และ ส 102 เป็นต้น นักเรียนจะได้เรียนเนื้อหาวิชากฎหมายแต่เพียงบางส่วนในระดับมัธยมศึกษา แต่เยาวชนส่วนใหญ่มีโอกาสเรียนเพียงระดับประถมศึกษา เมื่อออกไปดำเนินชีวิตในสังคมจึงไม่มีความรู้ด้านกฎหมายไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะกฎหมายมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของทุกคน เริ่มตั้งแต่คลอดเป็นทารกจนกระทั่งตาย ในรัฐธรรมนูญก็ระบุไว้ว่า บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 49) ความบกพร่องของหลักสูตรสังคมศึกษา ฉบับเก่าก่อน พ.ศ. 2521 นั้น เป็นหลักสูตรที่แยกเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ออกจากกัน เป็นวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม เป็นหลักสูตรที่เน้นในด้านเนื้อหาวิชา ต้องการแต่ให้เด็กท่องจำเนื้อหาวิชาหรือข้อเท็จจริงเท่านั้น ส่วนการที่จะให้ผู้เรียนได้รู้จักนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ หรือฝึกให้นักเรียนมีความคิดเชิงสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์ไม่ค่อยได้คำนึงถึง

เนื่องจากข้อบกพร่องของหลักสูตรสังคัมศึกษานี้เอง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ปรับปรุงหลักสูตรสังคัมศึกษา การเรียนการสอน แบบเรียนมาเป็นหลักสูตรสังคัมศึกษาระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ซึ่งแตกต่างไป
จากเดิมที่เคยแยกเป็นรายวิชา คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม หลักสูตรใหม่
ได้นำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อชีวิต ประจำวันของเด็กสอดแทรกเข้ามาด้วย เช่น วิชาสังคัมวิทยา
สิ่งแวดล้อม ประชากรศึกษา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย และนำวิชาเหล่านี้มาบูรณาการ
เข้าเป็นหน่วยเดียวกัน เพื่อให้ได้เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการเรียนสังคัมศึกษาแนวใหม่
โดยเฉพาะในด้านความเป็นพลเมืองดีของสังคัมรู้จักสิทธิ หน้าที่ รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ตลอดจน
มีทัศนคติในการเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคัม

ความสำคัญของการสอนวิชากฎหมาย ในหลักสูตรสังคัมศึกษานั้น ลีนจี ทะวานนท์
(2525 : 57) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า วิชาสังคัมศึกษาควรบรรจุความรู้ทั่วไป หรือกฎหมายพื้นฐาน
เกี่ยวกับตนเอง และผู้มีสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับบุคคลในครอบครัว เพื่อน โรงเรียน และ
สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ รอบตัว เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ คือ ชาวนานับพัน บุคคลจำพวกนี้
เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ส่วนหนึ่งจะออกไปประกอบอาชีพ มิได้ศึกษาต่อ การที่ต้องออกไป
เผชิญต่อปัญหาของโลกภายนอกในสภาพที่ตนเองไม่พร้อม เพราะความรู้ที่น้อย ขาดประสบการณ์
จึงไม่อาจดำรงชีวิตด้วยความผาสุกได้ ตรงกันข้ามแม้ความรู้ที่น้อยหากได้เรียนกฎหมายทั่วไปหรือ
กฎหมายพื้นฐานไว้บ้าง เมื่อมีปัญหาในการดำรงชีวิตอย่างไร อย่างน้อยที่สุดก็พอเินกระแวงหรือ
สะกิดใจทำให้ต้องแสวงหาคำตอบ หรือคำแนะนำเพื่อความสว่างในความคิดของคนได้บ้าง
จะทำให้ดำรงชีวิตด้วยความราบรื่นแล้วบ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข นอกจากนั้น ลีนจี ทะวานนท์
ได้เสนอว่า หลักสูตรวิชากฎหมายทั่วไป หรือกฎหมายพื้นฐานในสาขาสังคัมศึกษา จึงควร เริ่มจาก
สิ่งใกล้ตัวไปหาสังคัมภายนอกที่กว้างขวางออกไป เช่น

1. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎรในเรื่อง การเกิด การตาย
การแจ้งการเกิด การตาย การย้ายทะเบียนบ้าน
2. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติการตั้งชื่อบุคคล ชื่อสกุล
3. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค ในส่วนที่เกี่ยวกับการซื้อขายที่พอเหมาะ
กับวัยของเด็ก

4. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติจราจรทางบก
5. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติประถมศึกษา
6. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ

เรียบร้อยของบ้านเมือง

7. ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน
8. ให้เรียนรู้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคล ครอบครัว การซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้เช่า คุ้มภัย เช่าซื้อ
9. ให้เรียนรู้ประมวลกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดต่อความมั่นคงของชาติ ความผิดต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพ ชื่อเสียง
10. ให้เรียนรู้กฎหมายอื่น เช่น กฎหมายคุ้มครองแรงงาน พระราชบัญญัติยาเสพติด ให้โทษ

เนื่องจากวิชากฎหมายมีความสำคัญดังกล่าวแล้ว กระทรวงศึกษาธิการ จึงบรรจุ วิชากฎหมายไว้ในหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เป็นรายวิชา สังคมศึกษา 041 (กฎหมายในชีวิตประจำวัน) มีจุดประสงค์ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 71 - 72)

1. ให้ตระหนักในความสำคัญของกฎหมาย
2. ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวัน
3. ให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามกฎหมาย
4. ให้รู้จักเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นตามกฎหมาย
5. ให้เป็นพลเมืองดี และอยู่ในสังคมร่วมกันได้อย่างมีความสุข
6. ให้สามารถนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
7. ให้สามารถนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

และหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 กำหนดให้ มีรายวิชาสังคมศึกษา 071 (กฎหมายที่ประชาชนควรรู้) มีจุดประสงค์ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 166)

1. เพื่อให้ตระหนักในความสำคัญของกฎหมายว่ามีประโยชน์ และเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคม
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักเกณฑ์เบื้องต้นของกฎหมาย
3. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการร่างและประกาศใช้ กฎหมายลายลักษณ์อักษร ตลอดจนการบังคับใช้และการสิ้นผลบังคับใช้ของกฎหมาย
4. เพื่อให้ตระหนักถึงปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในสังคมไทยและให้รู้จักแนวทางป้องกันแก้ไข
5. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายหลักที่รัฐตราออกมาใช้ปกครองประเทศไทย
6. เพื่อให้สามารถนำความรู้ในวิชานี้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันสำหรับตนเอง ครอบครัวและชุมชน

แม้ในหลักสูตรใหม่ฉบับพุทธศักราช 2521 และฉบับพุทธศักราช 2524 จะได้บรรจุวิชากฎหมายไว้ในหลักสูตรสังคมศึกษาแล้วก็ตาม แต่เนื่องจากความไม่พร้อมในหลาย ๆ ด้านในการสอนกฎหมายในหลักสูตรสังคมศึกษา ทำให้การเรียนการสอนวิชากฎหมายไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ดังที่ ดวงดาว โทธิมิภักขิธรรม (2528 : 6) ได้กล่าวถึงปัญหาการเรียนการสอนกฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. กฎหมายเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะละเอียดอ่อนแตกต่างจากวิชาสามัญทั่วไป การเรียนรู้กฎหมายต้องมีการศึกษาขั้นสูง และมีการฝึกอบรมเป็นพิเศษ ผู้รับการศึกษาจึงจะมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและถ่องแท้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นผู้ที่เริ่มเรียนรู้กฎหมายพื้นฐานเบื้องต้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบวนการเรียนรู้ อย่างถูกและเหมาะสม โดยผู้สอนนับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในอันที่จะทำให้การเรียนการสอนกฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษาสัมฤทธิ์ผลตามจุดหมายของหลักสูตร แต่การเรียนการสอนกฎหมายในโรงเรียนมัธยมในปัจจุบันนี้อาจจะยังไม่ได้พิจารณาถึงปัญหาบางอย่างเพียงพอ
2. หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ได้กำหนดเนื้อหาวิชากฎหมายไว้อย่างกว้างขวางครอบคลุมประมวลทั้ง 4 เล่ม คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และยังมีกฎหมายรัฐธรรมนูญอีกด้วย

จะเห็นว่าเนื่อหานั้นยากพอสมควรสำหรับผู้สอนที่ไม่ได้ศึกษามาทางกฎหมายโดยตรง ผู้สอนจำเป็นต้องค้นคว้าศึกษาโดยละเอียดพอสมควรให้รู้และเข้าใจอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นปัญหาามากที่สุดสำหรับผู้สอนในปัจจุบันนี้

3. ปัญหาที่สำคัญที่สุดในการเรียนการสอนวิชากฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษาคือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีวุฒิในด้านกฎหมายโดยตรง ทั้งนี้เพราะเท่าที่ผ่านมาไม่ได้รับผู้ที่มีวุฒิทางกฎหมายคือนิติศาสตร์บัณฑิต เข้ารับราชการเป็นครูผู้สอนในสถานศึกษา รับแต่เพียงวิชาสามัญคือ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ฯลฯ ฉะนั้นปัญหานี้ทุกสถานศึกษามีปัญหาเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ดวงดาว โปธิภักขิยธรรม ได้เสนอทางแก้ไขสำหรับกรณีนี้คือ

1. ต้องเปิดรับผู้มีคุณวุฒิทางกฎหมาย คือนิติศาสตร์บัณฑิต เข้าบรรจุ เป็นผู้สอนกฎหมายในระดับมัธยมศึกษาโดยตรง ในการสอบคัดเลือกบรรจุครูในครั้งต่อไปนี้ ให้เขตการศึกษาซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบในการสอบบรรจุครั้งต่อไปได้พิจารณาปัญหาในอย่างเร่งด่วนด้วย ขอให้กำหนดอัตราผู้สอนในหมวดวิชาสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายด้วย จะเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมทางตรงคือ ได้ผู้สอนที่มีประสบการณ์ทำให้หัวหน้าสถานศึกษาได้มีโอกาสปรึกษาปัญหาข้อกฎหมายอันอาจเกิดขึ้นในสถานศึกษา ในโรงเรียนใหญ่ ๆ มีปัญหากฎหมายมากพอสมควร และยังช่วยให้นิติศาสตร์บัณฑิตที่กำลังหางาน มีงานทำช่วยแก้ปัญหาคนว่างงานได้ด้วยคือ เรากำลังต้องการนักกฎหมาย แต่นักกฎหมายก็กำลังต้องการมีงานทำ เป็นการแก้ปัญหาได้ทั้งสองทาง

2. ให้ฝ่ายให้การศึกษาคือ ศึกษาธิการเขต เขตการศึกษาได้จัดโครงการอบรมครูผู้สอนกฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษาระยะสั้นในเวลาภาคเรียนนี้ ทั้งนี้ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อนอันหนึ่ง เรื่องนี้ถ้าจัดอบรมสัมมนาในส่วกลางเกิดความยุ่งยากสำหรับครูจะต้องเสียค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทาง ค่าที่พัก ค่าพาหนะ ซึ่งรัฐเป็นผู้จ่ายอีก ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น ขอให้เขตการศึกษาในส่วนภูมิภาคจัดการอบรมขึ้นในท้องถิ่นนั้นด้วย

3. ส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาได้เพิ่มพูนความรู้ทางวิชากฎหมายโดยแก้ไขระเบียบการลาศึกษาต่อให้กฎหมาย เป็นวิชาหนึ่งที่ลาศึกษาต่อได้ ส่งเสริมให้บุคลากรสนใจและเรียนรู้กฎหมายจากมหาวิทยาลัย เปิดทำการสอนอยู่มากมาย และให้บุคลากรได้เรียนวิชากฎหมายในภาคบัณฑิตที่ทางมหาวิทยาลัยบางแห่ง เปิดทำการสอนวิชากฎหมายอยู่ จะทำให้ปัญหาดังกล่าวมาแล้วลดน้อยลงบ้างไม่มากก็น้อย

นอกจากนี้ ไชยันต์ แคนยุกต์ (2529 : 83 - 86) ได้พบปัญหาการเรียนการสอน วิชากฎหมายในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ด้านการบริหารนั้น ผู้บริหารไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ครูผู้สอน เข้าศึกษาอบรมด้านกฎหมาย การจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดหาสื่อการสอน และกิจกรรม เสริมหลักสูตรมีน้อยเกินไป และไม่มีการอบรมที่แจ้งทำความเข้าใจร่วมกัน เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและความสำคัญของการสอนวิชา กฎหมายในหมวดวิชาสังคม ศึกษา

ด้านครูผู้สอนนั้น ครูมีพื้นความรู้ทางกฎหมายไม่เพียงพอ ไม่ค่อยศึกษาค้นคว้าความรู้ ทางกฎหมายเพิ่มเติม ครูไม่เข้าใจความสำคัญของวัตถุประสงค์ของการสอนวิชากฎหมาย ขาดประสบการณ์การสอนวิชากฎหมาย ไม่มีเวลาเตรียมการสอน เพราะชั่วโมงสอนมากเกินไป ไม่ค่อยได้ใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ มาใช้สอนวิชากฎหมายและครูไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อวิชากฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับวิชาอื่น ๆ

ด้านนักเรียน พบว่า นักเรียนขาดความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย ขาดทักษะในการคิด สรุป หรือตีความทางด้านกฎหมายด้วยตนเอง ขาดทักษะทางภาษาในการตอบปัญหาทางด้านกฎหมาย นักเรียนมีทัศนคติต่อวิชากฎหมาย ต่อผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายไม่ดีพอ นักเรียนไม่เห็นความสำคัญ และไม่เต็มใจเลือกเรียนวิชากฎหมายจึงไม่ตั้งใจเรียน

ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า ขาดแคลนเอกสารประกอบหลักสูตรวิชากฎหมายเพื่อ ใช้ในการเรียนการสอน หลักสูตรวิชากฎหมายเขียนไว้กว้างเกินไป ไม่สามารถจัดการเรียน การสอนได้ครบตามจุดมุ่งหมาย จำนวนหน่วยการเรียนไม่เหมาะสมกับปริมาณเนื้อหาวิชา วัตถุประสงค์ของหลักสูตรวิชากฎหมายไม่เหมาะสมกับสติปัญญาและวัยของผู้เรียน และไม่เจาะจง ชัดเจน ยากแก่การนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

ด้านเนื้อหาวิชา พบว่า เนื้อหาวิชากฎหมายที่กำหนดให้เรียนในระดับมัธยมศึกษาเนี่ยยากเกินไป ไม่เหมาะสมกับวัยและสติปัญญาของผู้เรียน เนื้อหาวิชากฎหมายไม่น่าสนใจต่อผู้เรียน เป็นนามธรรมยากแก่การสอนให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องได้ และเนื้อหาวิชากฎหมายมากเกินไปเมื่อ เปรียบเทียบกับเวลาเรียน

ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร พบว่า ขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมการนำความรู้ไปใช้ในชีวิต ประจำวัน ขาดความร่วมมือจากครูและนักเรียน สถาบันหน่วยราชการในการจัดกิจกรรมเสริม หลักสูตร ขาดการเตรียมการและวางแผนการจัดกิจกรรม ขาดอุปกรณ์เครื่องมือในการจัดกิจกรรม

ด้านสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ พบว่าโรงเรียนมีอุปกรณ์การสอนวิชากฎหมายน้อย ห้องสมุดโรงเรียนมีหนังสือ วารสาร เอกสารที่ให้ความรู้ทางกฎหมายน้อย แหล่งวิทยาการทางกฎหมายอยู่ไกลเกินไป สื่อการสอนวิชากฎหมายในด้านโสตทัศนศึกษาไม่มี สภาพของโรงเรียนและห้องเรียนไม่อำนวยในการใช้สื่อการสอนบางชนิด คู่มือครูและเอกสารประกอบหลักสูตรมีไม่พอ หนังสือเรียนมีรายละเอียดน้อยเกินไป อ่านเข้าใจยาก คำนิยามศัพท์ไม่ชัดเจน รูปเล่มและการพิมพ์ไม่ชวนให้อ่าน

ด้านการวัดและประเมินผล พบว่า นักเรียนขาดทักษะในการตอบข้อสอบแบบบรรยาย หรือใช้เหตุผล การวัดพัฒนาการทางด้านทักษะทางกฎหมายทำได้ยาก ขาดกิจกรรมและไม่สามารถติดตามผลการนำความรู้ทางกฎหมายไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ครูขาดความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดผลแบบต่าง ๆ การวัดและประเมินผลไม่ครบตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เน้นการวัดความรู้มากกว่าการปฏิบัติ

สำหรับในต่างประเทศนั้น เมื่อปี ค.ศ. 1973 พอล เอ ฟรอยด์ (Paul A. Freund (1973: 363-367) ได้เขียนเรื่อง "Law in the school: Goals and Method" สรุปความได้ว่า การศึกษากฎหมายในโรงเรียนต้องวางเป้าหมายให้แน่ชัด ซึ่งผู้เขียนเสนอไว้ 3 ประการ คือ

1. ต้องให้เหตุผลทางศีลธรรม เพราะกฎหมายเป็นผลของกฎหมายศีลธรรม ซึ่งครูจะต้องชี้ให้เห็นโดยการอ้างเหตุผลสนับสนุน และต้องเรียนด้วยการวิเคราะห์ปัญหา เพื่อให้รู้ถึงกฎเกณฑ์ มิใช่รู้เพียงถ้อยคำ
2. ต้องให้เห็นคุณค่าของกระบวนการทางกฎหมายในแง่ของวิชาการและแง่ของ ความยุติธรรมและต้องทำความเข้าใจต่อกระบวนการทางกฎหมายและการเห็นคุณค่าของกฎหมาย
3. เพื่อให้นักเรียนเกิดแนวคิดรวบยอดทางกฎหมาย โดยเน้นการเรียนรู้แบบคิดวิเคราะห์

นอกจากนี้ พอล เอ ฟรอยด์ ยังกล่าวแนะนำถึงวิธีการเรียนกฎหมายในโรงเรียนว่า ต้องจัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ทางกฎหมายในการปฏิบัติจริง หรือการจำลองเหตุการณ์หรือบทบาทที่สมมติขึ้น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการของการ

ออกกฎหมาย หรือตั้งกฎเกณฑ์อื่น ๆ ด้วย ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยการมีส่วนร่วมของนักเรียน รวมถึงการพิจารณาปัญหาที่เป็นรูปธรรมและใช้ข้อมูลที่มีอยู่จากประสบการณ์ของนักเรียน หรืออย่างน้อยก็จากการสังเกตสิ่งต่าง ๆ ของนักเรียน ซึ่งการเรียนลักษณะนี้ นักเรียนต้องได้รับคำแนะนำปรึกษาและช่วยเหลือจากนักกฎหมายและครู ตลอดจนนักจิตวิทยาด้วย ผู้เขียนเสนอแนะว่า วิธีการที่ดี คือ ให้นักเรียนได้เผชิญสภาพปัญหาและศึกษาเพิ่มเติมในวิชากฎหมายจากผู้อาวุโส ผู้มีประสบการณ์ชีวิตที่เคยเผชิญสภาพต่าง ๆ ที่เป็นจริงในสังคมมาแล้ว วิธีนี้อาจช่วยเพิ่มความเชื่อถือต่อกฎหมายได้ ครูจะมีส่วนช่วยให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่กฎหมายดำเนินการอยู่เป็นปัญหาที่แท้จริง และนักกฎหมายได้พยายามแก้ปัญหาอยู่ การจะสอนวิชากฎหมายได้ดั่งนั้น ครูต้องมีประสบการณ์การสอน มีจุดหมาย มีวิธีการ และสิ่งที่สำคัญคือ ต้องได้ครูที่ตั้งใจเอาใจจริงต่อการทำงานและสามารถสอนให้นักเรียนได้มองปัญหา วิเคราะห์ปัญหาได้ดี มองเห็นความสัมพันธ์ทางสังคมและศีลธรรมส่วนบุคคลและฝึกนักเรียนเพื่อต่อสู้กับความสับสนซับซ้อนของชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้กฎหมาย พอล เอ ฟรอยด์ ได้เสนอวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ของหลักสูตรการสอนกฎหมายไว้ 3 ประการ คือ

1. หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักใช้สติปัญญา วิเคราะห์หาเหตุผลทางจริยธรรม คือ รู้จักตั้งคำถามว่า "ทำไม" ในขณะที่ศึกษา
2. หลักสูตรจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงกระบวนการของกฎหมายอย่างแจ่มแจ้ง ว่ามิใช่เป็นเพียงตัวบทที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายสิ่งซึ่งตัวบทกฎหมายครอบคลุมไม่ถึง
3. หลักสูตรจะต้องมุ่งให้นักศึกษาเข้าใจความคิดหรือปรัชญาที่เป็นรากฐานของตัวบทกฎหมายด้วย

นอกจากนี้ พอล เอ ฟรอยด์ ยังได้เสนอว่ารากฐานของการสอนกฎหมายทั้งหมดนั้น ควรจะเน้นที่การมีส่วนร่วมในกระบวนการทางกฎหมายของนักเรียน นั่นคือบทเรียน บทเรียน ควรจะเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน ไม่ทางใดทางหนึ่ง สิ่งที่ควรคำนึงถึงไม่ว่าจะใช้วิธีการใด ๆ ก็คือ

1. บทเรียนจะต้องเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
2. วิธีการวิเคราะห์ทางจริยธรรมว่าค่านิยมใด (ความซื่อสัตย์หรือการไม่ทำร้ายผู้อื่น) เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการพิจารณาปัญหาชั้น ๆ จะต้องมีเหตุผลที่ดี

3. ในการศึกษา นั้นจะต้องไม่ละเลยที่จะชี้ให้ผู้เรียน เห็นถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับ ข้อบกพร่อง ความไม่สมบูรณ์ของกระบวนการทางกฎหมาย

แพทริก เจ พายโตรวิตโต (Patrick J. Pietrovito 1976: 73-75) เสนอว่า หัวใจสำคัญของหลักสูตรการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย คือ แนวความคิดที่เป็นรากฐานของการวางหลักสูตรนั้นขึ้นมา แทนที่หลักสูตรจะเน้นให้นักเรียน เชื่อถือ ยอมรับ ด้วยกฎหมายที่วางไว้ หลักสูตรที่ดีควรจะได้รับ การออกแบบให้ผู้เรียน รู้จัก ใช้ วิเคราะห์ วิจารณ์ พิจารณาถึงปัญหาทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ผู้เรียนควรจะสามารถพิจารณาค่านิยมของตนเองและสังคม แล้วนำมาไตร่ตรองว่า อะไรคือสิ่งที่ควรจะยินยอมหรือห้ามปรามในแง่ของกฎหมาย เพื่อให้เหมาะสมกับวัยและสภาพแวดล้อมในช่วงชีวิตของผู้เรียนเอง มิใช่บังคับให้ผู้เรียนยอมรับ กฎเกณฑ์ที่วางไว้แต่ก่อนและอาจล้าสมัยไปแล้ว หากเป็นเช่นนั้นอาจส่งผลให้ผู้เรียนมีทัศนคติไม่ ค่อกฎหมาย

มารา เบรเวอแมน (Mara Braverman 1977: 32-34) ได้เน้นถึงความจำเป็นในการให้การศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายแก่ประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อ มุ่งให้ประชาชนมีความรู้ มีการศึกษา เป็นผู้พิทักษ์ระบอบการปกครองนี้ไว้ การให้การศึกษาเช่นนี้ จำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม เสนอบทเรียนให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนและ ความจำเป็นของสังคม มารา เบรเวอแมน ยังได้อธิบายถึงโครงการ "กฎหมายในสังคมเสรี (Law in A Free Society Project) ซึ่งเป็นโครงการระดับชาติของสหรัฐอเมริกาตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย หน้าที่ใหญ่ของโครงการนี้ คือ ปรับปรุงหลักสูตร คิดค้นวิธีการสอน ผลิตตำราเรียน ทำการฝึกหัดครู รวมทั้งการฝึกอบรมครู ประจำการและผลิตครูใหม่เข้าทำการสอนโดยเฉพาะ โครงการเอกชนที่ตั้งขึ้นและดำเนินการ ในลักษณะเดียวกับโครงการ "กฎหมายในสังคมเสรี" ยังมีอีกหลายโครงการ ซึ่งโครงการ พวกนี้พยายามจัดให้มีการฝึกอบรม ครูผู้สอนเกี่ยวกับกฎหมายในระดับอนุบาลถึงระดับชั้นสิบสอง ในรัฐของตน มีการผลิตตำรา ค้นคว้าวิธีสอนใหม่ ๆ และทำงานเป็นสื่อกลางให้มีการพบปะกัน ระหว่างครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับทุกสาขา เช่น นักการศึกษา หน่วยงาน ผู้พิพากษา นอกจากนี้ โครงการพวกนี้ยังเป็นแรงผลักดันให้มีการ เปิดหลักสูตรสำหรับฝึกหัดครูผู้สอนเกี่ยวกับกฎหมาย โดย ตรงในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ด้วย

นอร์แมน กรอสส์ (Norman Gross 1977: 168-169) ได้กล่าวถึงวิธีการสอน
กฎหมายควรจะได้คำนึงถึงหลักใหญ่ ๆ 5 ประการคือ

1. กฎหมายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ทุกคนมี
ความจำเป็นต้องทราบข้อกฎหมายไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง การศึกษาเรื่องกฎหมายจึงเป็นเรื่อง
เกี่ยวข้อง น่าสนใจทั้งของนักการศึกษาและนักเรียนกฎหมาย

2. การศึกษากฎหมายมุ่งศึกษาเฉพาะตัวบทไม่ได้ หากต้องรวมถึงการสำรวจ การ
ตีความตัวบท และการนำไปประยุกต์ใช้

3. ตัวบทกฎหมายนั้น จะสะท้อนให้เห็นค่านิยมและความสนใจของทั้งปัจเจกบุคคล
และกลุ่มของสังคม ดังนั้นการเข้าใจตัวบทนั้นจำเป็นต้องระบุ และประเมินตัวแปรต่าง ๆ ด้วย

4. ส่วนหนึ่งของกฎหมายเป็นเรื่องที่ยังไม่ตกลงกันได้แน่ชัดว่า ในกรณีที่เกิดการ
พิพาทกันอย่างไรอย่างหนึ่ง ข้อยุติที่ควรจะเป็นนั้นจะมีหลักเกณฑ์เช่นไร การศึกษากฎหมายจึง
รวมถึงการศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริง จากแหล่งต่าง ๆ เช่น คำพิพากษา และ
นำมาเสนอเป็นหลักเกณฑ์ที่สมบูรณ์ขึ้นต่อมา

5. ผู้ศึกษากฎหมายควรเข้าใจว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่สร้างมาเพื่อรับใช้สังคม สร้าง
สังคมให้เป็นระเบียบ กฎหมายมิใช่เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวมันเอง มนุษย์อาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
กฎหมายเพื่อให้รับใช้วัตถุประสงค์นั้นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ แม้ว่าในแง่หนึ่ง กฎหมายจะขึ้นามนุษย์
แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็เป็นผู้กำหนดกฎหมายขึ้นมา การศึกษากฎหมายจึงควรกระทำด้วย
จิตใจที่สามารถวินิจฉัยผลดีผลร้ายของกฎหมายได้อย่างลึกซึ้ง มิใช่มุ่งพิจารณาแต่ผิวเผินเท่านั้น

นอกจากนี้ นอร์แมน กรอสส์ (Norman Gross 1977: 3-6) ยังได้กล่าวถึง
สาเหตุที่ทำให้มีการปรับปรุงหลักสูตรเกี่ยวกับการสอนกฎหมายมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. วิธีการสอนเดิมล้าสมัย ส่งเสริมให้นักเรียนท่องจำโดยไม่ใช้สติปัญญาพิจารณา
2. ประชาชนอเมริกันสนใจในเรื่องกฎหมายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมาย
เกี่ยวกับผู้บริโภค ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของพวกเขาโดยตรง

3. บรรณาสมาคมวิชาชีพเกี่ยวกับกฎหมายต่างก็กระตือรือร้นที่จะสนับสนุนให้
ประชาชนทั่วไปเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย

หลักสูตรในระดับโรงเรียนทั้งระดับประถมและระดับมัธยมศึกษาที่เกี่ยวกับกฎหมาย เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ระหว่างปี 1971-1977 ได้มีการปรับปรุงตำราเรียน การฝึกหัดครู ผู้มีความชำนาญเฉพาะก็กระทำกันอย่างกว้างขวาง นอร์แมน กรอสส์ สรุปว่าการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายในระดับโรงเรียนในสหรัฐอเมริกาทั้งหมดนั้น พอจะจำแนกร่าว ๆ ออกเป็น 2 แนว คือ

1. แนวที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น จะต้องทำอะไรบ้างเมื่อถูกตำรวจจับ
2. ศึกษาในแนวหลักการของกฎหมาย กระบวนการทำงานของระบบกฎหมาย ซึ่งทั้งสองแนวมีเทคนิควิธีสอนที่ต่างกันและสามารถแยกแยะออกไปได้มากมาย

อย่างไรก็ตามแนวความคิดที่เป็นส่วนรวมของการเรียนการสอนเกี่ยวกับกฎหมายตามแนวใหม่นี้มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. การสอนต้องเน้นให้นักเรียนเรียนภาพทั้งหมดของกระบวนการทางกฎหมายให้นักเรียนรู้จักคิดพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับกฎหมาย
2. การจัดการเรียนการสอนเน้นความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ สาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในรูปสหวิทยาการ ดังนั้นครูอาจจะต้องทำงานร่วมกับทนายความในการจัดการศึกษาในบางกรณี
3. การสอนที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีครูที่ได้รับการฝึกฝนอย่างดีทางด้านกฎหมาย ดังนั้นจึงมีหลักสูตรการฝึกหัดครูสำหรับสอนเกี่ยวกับกฎหมายมากมายในสหรัฐอเมริกา

ลี อาเบทแมน และคณะ (Lee Arbetman and Others 1979: 103-107) ได้เสนอถึงวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การนำบุคลากรที่อยู่ในวงการกฎหมายมาให้ความรู้แก่นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1. วิธีการให้บุคลากรเข้ามามีส่วนช่วยในการสอน (Intergrated Model) เน้นให้บุคคลที่เชิญมาเป็นส่วนหนึ่ง ทำให้แผนการเรียนการสอน ซึ่งผู้สอนได้วางไว้แล้วสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. วิธีให้บุคลากรเข้ามาเป็นครูผู้สอนโดยตรง (Autonomus Model) เสนอให้นักศึกษากฎหมายเข้ามาสอนนักเรียนเป็นระยะเวลาประจำโดยทำงานควบคู่ไปกับครูผู้สอน

3. วิธีการศึกษาจากสถานการณจริง (On-Site Model) สนับสนุนให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมในสถานการณจริงทางกฎหมาย เช่น ในศาล โดยอยู่ในความควบคุมและแนะนำของบุคคลที่อยู่ในแวดวงกฎหมายจริง ๆ เพราะเห็นว่าการนำบุคคลในวงการกฎหมายเข้ามาสู่ชั้นเรียน จะทำให้บทเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการวางแผนระบุมหาบทของผู้ที่ได้รับเชิญและตกลงกันระหว่างครูผู้สอนกับบุคลากรทางกฎหมายให้เป็นที่เข้าใจกันก่อน การเรียนการสอนกฎหมายจึงบรรลุวัตถุประสงค์

พี โทนี เกรแฮม และพอล ซี โคลน์ (P. Tony Graham and Paul C. Cline) 1981: 30-43) ได้แนะนำวิธีการสอนเกี่ยวกับกฎหมายแก่เด็กนักเรียนในชั้นประถมไว้หลายวิธีด้วยกัน ทั้งสองยืนยันว่ามีเรื่องราวในชีวิตประจำวันของเด็ก ๆ หลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายในแง่ใดแห่งหนึ่ง การเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายของเด็ก ๆ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพหากผู้สอนสามารถเลือกสอนในหัวข้อที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของเด็ก ๆ นอกจากนี้เขายังเสนอวิธีสอน ซึ่งจะช่วยให้บทเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้น โดยจำแนกออกเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับเด็กในระดับอนุบาล จนถึงระดับชั้นปีที่ 3 ระดับชั้นปีที่ 4 จนถึงระดับชั้นปีที่ 7 เช่นการเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ อภิปรายถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเรียนและช่วยกันตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นเอง การพาเด็ก ๆ ไปเยี่ยมชมสถานีตำรวจ สำหรับเด็กระดับชั้นปีที่ 4 ถึงปีที่ 7 เขาแนะนำให้มีการสอนกฎหมายอาญา กฎหมายมหาชน กฎหมายพิทักษ์ผู้บริโภค กิจกรรมการสอนที่น่าสนใจในชั้นนี้ ได้แก่ การเล่นเกมสถานการณ์ในศาล การเชิญบุคคลในวงการกฎหมายมาสอบถามโดยกำหนดรายละเอียดเรื่องที่จะสอนไว้ล่วงหน้า นอกจากนี้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ทุกคนเรียนรู้ตามความสนใจของตนเอง เช่น อุปกรณ์การเรียนที่ทำไว้ให้นักเรียนและการจัดทำศูนย์การเรียน เป็นต้น

จากที่กล่าวมานี้จึงพอที่จะสรุปได้ว่า กฎหมายเป็นวิชาที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคน ทั้งในไทยและต่างประเทศ หลักสูตรกำหนดให้นักเรียนได้มีความรู้ทางกฎหมายในทุกระดับชั้น การเรียนการสอนวิชากฎหมายโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเริ่มเรียนรู้กฎหมายพื้นฐานเบื้องต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเรียนรู้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้นักเรียนเกิดแนวคิดรวบยอดทางกฎหมายโดยเน้นการเรียนรู้แบบคิดวิเคราะห์ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางกฎหมายของนักเรียน บทเรียนควรจะเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยผู้สอนนับว่าเป็น

ผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในอันที่จะทำให้การเรียนการสอน กฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษา สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หลักการศึกษาวิชากฎหมายที่ถูกต้องนั้น ต้องให้ความรู้แก่นักเรียน สร้างให้นักเรียนเป็นผู้มีเหตุผล รู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหาที่สำคัญที่สุดในการเรียนการสอนวิชากฎหมายในโรงเรียนมัธยมศึกษา คือการขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณวุฒิในด้านกฎหมายโดยตรง วิธีสอนยังส่งเสริมให้นักเรียนท่องจำ ซึ่งไม่ชักจูงให้นักเรียนใช้สติปัญญาในการคิดวิเคราะห์ แก่ปัญหา ทำให้การเรียนการสอนกฎหมายไม่ได้ผลเท่าที่ควร วิธีสอนกฎหมายในโรงเรียนที่ดั้นจะต้งให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ทางกฎหมาย ในการปฏิบัติจริง หรือจำลองเหตุการณ์ หรือบทบาทสมมติขึ้น ครูต้องมีประสบการณ์การสอน มีจุดหมาย มีวิธีการ และสามารถสอนให้นักเรียนมองปัญหา วิเคราะห์ปัญหาได้ดี การให้การศึกษาคควรมีการวางแผนอย่างรัดกุม เสนอบทเรียนให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน และความจำเป็นของสังคม

4. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

ในการจัดการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ นั้น นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถในวิชาที่เรียนแล้วก็ยังต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน เพราะทัศนคติมีความสำคัญ เป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้เรียนตั้งใจเรียน สนใจเรียน เสาะแสวงหาความรู้ได้อย่างดี ถ้าผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อครูผู้สอนต่อกิจกรรมการเรียนการสอน ต่อวิชาที่เรียน ก็จะทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูงขึ้นด้วย ซึ่งมีนักการศึกษาที่มีความเห็นสอดคล้องกันในด้านความสำคัญของทัศนคติที่มีต่อการศึกษาคือ

แอน อนาสตาซี (Anne Anastasi 1961: 142) และ พอล เอช โบวแมน (Paul H. Bowman 1965: 8) ได้อธิบายว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้องกั สติปัญญาด้วย เช่น ทัศนคติ วิธีสอนของอาจารย์ ธรรมชาติของนักเรียน เป็นต้น

มิลเดรด บราวน์ อเบเรโก (Mildred Brown Abrego 1966: 206-208) ได้อธิบายว่า การศึกษาของเด็กมีความสำคัญมาก สิ่งแวดล้อมทางบ้าน สิ่งแวดล้อมทางโรงเรียน ธรรมเนียม การมีสุขภาพทางกาย และสุขภาพทางจิต สิ่งเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวเด็ก และสามารถนำมาตั้งเป็นจุดมุ่งหมายในการเรียนได้ แต่ถ้าขาดทัศนคติแล้วเด็กจะไม่สามารถเรียนรู้ได้ดี

แอดเลอร์ เออร์วิง (Adler Irving 1966: 706-715) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทัศนคติว่า ก่อนที่จะให้การศึกษาแก่เด็ก ไม่ว่าจะ เป็นวิชาใดก็ตาม จะต้องอาศัย ธรรมชาติ ความต้องการและพื้นฐานของนักเรียนเสียก่อน จึงจะสามารถให้การศึกษาแก่เด็ก ได้ถูกต้อง เด็กจะเริ่มเรียนวิชาใด ๆ ได้ผลดี จะต้องมีความชอบ หรือมีทัศนคติที่ดีต่อวิชานั้น ๆ ด้วย

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom 1976: 108-110) ได้ศึกษาและ เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ในโรงเรียน โดยกล่าวถึงตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อระดับผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของนักเรียน 3 ตัวแปร ดังนี้

1. คุณลักษณะด้านความรู้ (Cognitive Entry Behavior) หมายถึง ความรู้ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ในตัวผู้เรียน ซึ่งมีมาก่อน
2. คุณลักษณะด้านจิตพิสัย (Affective Entry Behavior) หมายถึง แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ ความกระตือรือร้นที่มีต่อเนื้อหาการเรียน รวมถึงทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อเนื้อหาวิชา ค่โรงเรียนและระบบการเรียน และมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง
3. คุณภาพของการสอน (Quality Of Instruction) ประกอบด้วย การชี้แนะ หมายถึงการบอกจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน และงานที่จะต้องทำให้นักเรียนทราบอย่าง ชัดเจน การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน (Participation) การเสริมแรง จากครู (Reinforcement) การให้ข้อมูลย้อนกลับ หรือการให้ผู้เรียนรู้ผลว่าตนเองกระทำ ได้ ถูกต้องหรือไม่ (Feed Back) และการแก้ไขข้อบกพร่อง (Corrective) เป็นต้น

เฮอริเบิร์ต โซเรนสัน (Herbert Sorenson 1984: 123) กล่าวว่า การที่ บุคคลแต่ละคน จะประสบความสำเร็จในกิจการใด กิจการหนึ่งมากนักน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัย หลายอย่าง อาทิ เขาวิบุณญา ไหวพริบ แรงจูงใจ และทัศนคติ ในบรรดาปัจจัยเหล่านี้ ทัศนคตินับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็ส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล

เมเร็นส์ และเลห์แมน (Mehrens and Lehmann 1975: 584) ได้กล่าวว่า "นักเรียนจะเรียนได้ดีเพียงใดนั้น ไม่ได้ขึ้นกับความสามารถหรือเขาวิบุณญาอย่างเดียว องค์ ประกอบอื่นก็อาจมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ เช่น จุลินภาวะ แรงจูงใจ นิสัยในการ เรียน ทักษะในการเรียน และทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อคุณค่าทางการศึกษาต่อครู โรงเรียน และวิชาที่เรียน"

เฮอเบิร์ต เจ. เคลาส์แมร์ (Herbert J. Klausmeir 1961: 27-33) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เกี่ยวข้องกับการที่นักเรียนจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวในการเรียน นอกจากจะเกิดจากตัวนักเรียนและครูผู้สอนแล้วยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เช่น บ้าน สภาพแวดล้อม และการศึกษาส่วนตัวของนักเรียน เป็นต้น ซึ่งพอจะสรุปองค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ 6 ประการ คือ

1. ลักษณะของผู้เรียน ประกอบด้วย วุฒิภาวะที่เกี่ยวข้องทางจิต และความสามารถที่เกี่ยวข้องทางสติปัญญา วุฒิภาวะทางร่างกาย และความสามารถที่เกี่ยวข้องทางทักษะพิสัย ลักษณะทางจิตพิสัย ได้แก่ ความสนใจ แรงจูงใจ ทศนคติ ค่านิยม และการแสดงออกทางอารมณ์ สุขภาพ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง การรับรู้ในสถานการณ์ อายุ และเพศ
2. ลักษณะของผู้สอน ประกอบด้วย สติปัญญารวมทั้งความรู้ในวิชาที่สอน การพัฒนาการและการเรียนรู้ ฯลฯ ความสามารถทางทักษะพิสัย ลักษณะทางจิตพิสัย ได้แก่ ความสนใจ แรงจูงใจ ทศนคติ ค่านิยม และการแสดงออกทางอารมณ์ สุขภาพ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง การรับรู้ในสถานการณ์ เพศ และอายุ
3. พฤติกรรมของผู้เรียนและผู้สอน ประกอบด้วย ปฏิสัมพันธ์ทั้งหมดในกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมพิสัยกับการใช้ภาษา ทักษะพิสัยกับการกระทำ และจิตพิสัยกับความรู้อีก
4. ลักษณะของกลุ่ม (Group Characteristics) ประกอบด้วย จำนวนสมาชิก โครงสร้างทศนคติ ความสัมพันธ์ และการเป็นผู้นำภายในกลุ่ม

โรเบิร์ต เจ. ฮาร์วิกเฮิร์สท และเบอนิเซล นิวการ์เทน (Robert J. Harvighurst and Bernice Neugarten 1969: 159) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นตัวตัดสินระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่าประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. ความสามารถที่คิดค้นมาแต่กำเนิด
2. ชีวิตและการอบรมในครอบครัว
3. ประสิทธิภาพของโรงเรียน
4. ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองหรือระดับความมุ่งหวังในอนาคต

5. สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรม เช่น อาณาบริเวณ สื่อการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์ในการเรียนรู้ และฝึกทักษะต่าง ๆ เป็นต้น

6. แรงผลักดันภายนอก ประกอบด้วยสภาพการณ์ที่ส่งผลต่อนักเรียนตั้งแต่วัยแรก ๆ เป็นแรงผลักดันภายนอกโรงเรียนที่มีผลต่อบุคลิกภาพ การแสดงพฤติกรรมในชั้นเรียน ตลอดจนทัศนคติต่อการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ บ้าน สภาพของเพื่อนบ้าน อิทธิพลทางวัฒนธรรมโดยทั่วไป เป็นต้น สภาพการณ์ที่เป็นแรงผลักดันภายในโรงเรียนทั้งหมด ได้แก่ ผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษา เช่น ผู้สอน นักจิตวิทยา ครูแนะแนว และครูที่ปรึกษา เป็นต้น การจัดรูปแบบการบริหาร เช่น การจัดจำนวนคาบเรียน และการจัดครูเข้าสอน เป็นต้น การจัดหลักสูตรและแบบเรียน สำหรับนักเรียนที่มีระดับสติปัญญาแตกต่างกัน ความคาดหวังและการสนับสนุนจากชุมชน เป็นต้น

เซอร์เบิร์ต เจเคลาส์แมร์ ได้สรุปว่า องค์ประกอบทั้ง 6 ประการดังกล่าว ลักษณะของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มีผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียน

ดาเนียล เอ เพรสคอตต์ (Daniel A. Prescott 1961: 14-46) ได้สรุปองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไว้ ดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านร่างกาย ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโตของร่างกาย สุขภาพของร่างกาย ข้อบกพร่องทางร่างกาย และลักษณะท่าทางของร่างกาย เป็นต้น
2. องค์ประกอบทางความรัก ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดา ความสัมพันธ์ระหว่างบุตร และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น
3. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของครอบครัว สภาพแวดล้อมทางบ้าน การอบรมทางบ้าน ฐานะทางบ้าน
4. องค์ประกอบทางด้านความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนวัยเดียวกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ของนักเรียนกับเพื่อนวัยเดียวกัน
5. องค์ประกอบทางพัฒนาการแห่งตน ได้แก่ สติปัญญา ความสนใจ ทัศนคติ และแรงจูงใจ
6. องค์ประกอบทางด้านการปรับตัว ได้แก่ ปัญหาการปรับตัว การแสดงอารมณ์

ขม ภูมิภาค (2516: 33) ย้ำว่า การเรียนที่มีประสิทธิภาพ คือ การเรียนที่เต็มไปด้วยความเข้าใจ มีการทบทวนการเรียนและประหยัดแรงงาน โดยที่การเรียนนั้นจะให้ได้ผลประกอบด้วยสิ่งสำคัญเบื้องต้น 2 ส่วน คือ

1. ทักษะคิดและแรงจูงใจ คือ มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองต่อผู้สอน ต่อสิ่งที่เรียน และมีความปรารถนา ใคร่จะเรียน เห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียน
2. วิธีเรียนให้ได้ผลนั้น ต้องปฏิบัติดังนี้
  - ก. ทบทวนด้วยตนเอง (Self-Recitation)
  - ข. การแบ่งเวลาปฏิบัติเป็นตอน ๆ หลาย ๆ ตอน (Distributed Period) แบ่งเวลาเป็นตอน ๆ ระยะสั้น ๆ ดีกว่าใช้เวลาตลอดรวดเดียว เช่น ตอนแรกดูเนื้อเรื่องตลอดเสียก่อน แล้วจึงศึกษาเป็นตอน ๆ
  - ค. จัดสิ่งแวดล้อมให้ดี เช่น ปราศจากสิ่งรบกวน แสงสว่างดี มีที่นั่งสบาย

ขจรสุตา เหล็กเพชร (2522: 1) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นตัวแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวทางการเรียนของนักเรียน การที่บุคคลมีระดับสติปัญญาเท่ากันนั้น มิได้หมายความว่า จะมีผลสัมฤทธิ์เท่ากัน เพราะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีองค์ประกอบต่าง ๆ หลายประการ องค์ประกอบเหล่านี้อาจแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านสติปัญญา (Intellectual Factor) เช่น เชาว์ปัญญา ความถนัด และองค์ประกอบทางด้านที่ไม่ใช่สติปัญญา (Non Intellectual Factor) เช่น ภูมิภาวะ ความสนใจ ทักษะคุณลักษณะ คุณภาพของการจัดการศึกษาในโรงเรียน ตลอดจนภูมิหลังทางครอบครัวของนักเรียน เป็นต้น

ถวิล ธาราโกชน์ (2524: 102-103) กล่าวว่า การที่คนเราจะประสบความสำเร็จในการเรียนสิ่งใด ๆ ก็ตาม ทักษะคิด จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

ศิริชัย กาญจนวาสิ (2523: 8) กล่าวว่า ทักษะคิด เป็นพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก จึงเป็นตัวบ่งชี้หรือกำหนดพฤติกรรม กล่าวคือ ทักษะคิดที่มีค่าสิ่งต่าง ๆ นั้น มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมหรือแนวโน้มในการแสดงออก ซึ่งจะเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและในทางลบ. ถ้ามีทักษะคิดทางบวก พฤติกรรมก็จะแสดงออกในลักษณะรัก ชอบ พอใจ สนับสนุน เป็นต้น

ซึ่งจะตรงกันข้ามกับทัศนคติทางลบ ในทางการศึกษา "ทัศนคติ" จึงเป็นตัวแปรหนึ่งที่นักการศึกษาเชื่อว่า จะมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่า ทัศนคติในการเรียน มีอิทธิพลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นอย่างมาก หากนักเรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อวิชาที่เรียนแล้วย่อมก่อให้เกิดแรงจูงใจ กำลังใจในอันที่จะมีความขยัน เอาใจใส่ มานะพยายาม ตั้งใจเรียนให้เกิดประสิทธิภาพ แต่ถ้าหากว่ามีทัศนคติไม่ดีต่อวิชาที่เรียนแล้วย่อมเป็นเหตุให้ผู้เรียนเกิดความ ท้อแท้ เบื่อหน่ายหมดกำลังใจเรียน ซึ่งทำให้ผลการเรียนตกต่ำด้วย

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

1.1 งานวิจัยในประเทศ

ไพโรจน์ คารามาศ (2524: 53-55) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติต่อบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 วิชาสังคมศึกษา โดยวิธีสอนแบบซินติเคท กับการสอนตามหลักสูตร พุทธศักราช 2521 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2524 จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน นักเรียนกลุ่มทดลองเรียนโดยวิธีสอนแบบซินติเคท นักเรียนกลุ่มควบคุมเรียนจากการสอนตามหลักสูตร พุทธศักราช 2521 ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 22 คาบ คาบละ 20 นาที เท่ากัน และใช้เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองเหมือนกัน ดำเนินการทดลอง โดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ Randomized Control-Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา (ความเชื่อมั่น .8833) และแบบสอบถามวัดเจตคติต่อบุคลิกภาพประชาธิปไตย (ความเชื่อมั่น .9332) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มทดลองมีเจตคติต่อบุคลิกภาพประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อวิชชัย แสงจักร์ (2525: 50-53) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา เรื่องสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในสังคมไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งเรียนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสามชุก รัตนโกคาราม อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ปีการศึกษา 2524 จำนวน 80 คน กลุ่มทดลองสอนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กลุ่มควบคุมสอนโดยวิธีสอนที่ใช้สอนตามปกติระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง กลุ่มละ 21 คาบ คาบละ 50 นาที โดยทั้งสองกลุ่มใช้บทเรียนเดียวกัน ดำเนินการสอนโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ Randomized Control-Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา เรื่องสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในสังคมไทย มีค่าความเชื่อมั่น 0.6706 และแบบสอบถามทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา เรื่องสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในสังคมไทย มีค่าความเชื่อมั่น 0.7807 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t -test ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อวยชัย ไชยบุญประสิทธิ์ (2529: 52-54) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาผลสัมฤทธิ์และทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา เรื่องการพัฒนาประเทศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการเรียนเป็นทีม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา เรื่อง "การพัฒนาประเทศ" ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการเรียนเป็นทีม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบางประกอกวิทยาคม เขตราชบุรี ณะ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2524 จำนวน 90 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 45 คน และกลุ่มควบคุม 45 คน นักเรียนกลุ่มทดลองเรียนโดยการเรียนเป็นทีมและกลุ่มควบคุมเรียนจากการสอนตามหลักสูตร พุทธศักราช 2521 ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 15 คาบ คาบละ 50 นาทีเท่ากัน และใช้เนื้อหาในการทดลองเหมือนกัน ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ Randomized Control Group Pretest-Posttest

Design เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา สังคมศึกษา (ความเชื่อมั่น .9898) และแบบสอบถามวัดทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา (ความ เชื่อมั่น .6444) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 จากการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนในกลุ่มทดลอง พบว่า แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ :05 และทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ณรงค์ กิจสนาโยธิน (2528: 67) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบคัดสรร ซึ่งไม่ใช่ความสามารถทางเชาวน์ปัญญา กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา สังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เขตการศึกษา 7" เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบคัดสรร ซึ่งไม่ใช่ความสามารถทางเชาวน์ปัญญา กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา สังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 จากโรงเรียนในเขตการศึกษา 7 จำนวน 414 คน โดยกรสุ่มตัวอย่างประชากรแบบ ง่าย ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาไปทำการทดสอบเอง พร้อม ทั้งแบบสอบถาม เกี่ยวกับองค์ประกอบคัดสรร ซึ่งไม่ใช่ความสามารถทางเชาวน์ปัญญา ผู้วิจัยได้ นำผลที่ได้รับมาวิเคราะห์โดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Science) และวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรเป็นชั้น ๆ ผลการ วิจัย พบว่า องค์ประกอบคัดสรร ซึ่งไม่ใช่ความสามารถทางเชาวน์ปัญญา กับผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนมากจะมีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเรียงตามลำดับค่าสหสัมพันธ์จากสูงไปหาค่าดังนี้ ความรู้สึก เกี่ยวกับการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา ความรู้สึกของนักเรียนเกี่ยวกับครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา กิจกรรมนอกชั้นเรียน การติดตามข่าว เหตุการณ์สำคัญทางโทรทัศน์ การติดตามข่าว เหตุการณ์สำคัญทางวิทยุ ระดับการ ศึกษาของบิดามารดา หรือผู้ปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครอบครัว การอภิปราย ปัญหาวิชาสังคมศึกษากับเพื่อน ๆ การประชุมกิจกรรมของโรงเรียน รายได้ของครอบครัว ความ รู้สึกของนักเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา การติดตามข่าว เหตุการณ์สำคัญทางหนังสือพิมพ์ การซักถามปัญหาทางวิชาสังคมศึกษากับครูผู้สอน การฟังปาฐกถา ทีวีที่ อภิปรายตามสถานที่ ต่าง ๆ การหาความรู้ตามสถานที่ต่าง ๆ การฟังวิทยากรที่โรงเรียนเชิญมาให้ความรู้ การทำ แบบฝึกหัดวิชาสังคมศึกษานอกเหนือจากที่เรียนในชั้นเรียน การชมภาพยนตร์และภาพนิ่งเกี่ยวกับ วิชาสังคมศึกษา การทำอุปกรณ์การเรียนวิชาสังคมศึกษา

พรรณอร อุฎาภ (2527: 80-84) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาทัศนคติของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) ในโรงเรียนของรัฐบาล เขตการศึกษา 3 ที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็น ปัญหา และความต้องการของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) ที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบทัศนคติของครูที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบทัศนคติของครูที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ตามตัวแปรต่อไปนี้ คือ เพศ อายุราชการ และวุฒิทางการศึกษา เปรียบเทียบทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ตามตัวแปรต่อไปนี้คือ เพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา อาชีพของบิดาหรือมารดาหรือผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง และเปรียบเทียบทัศนคติของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) ที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นครูที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) จำนวน 44 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) จำนวน 723 คน ในโรงเรียนของรัฐบาล เขตการศึกษา 3 ปีการศึกษา 2527 การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามวัดทัศนคติที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ t-test, One-way Analysis of Variance, Studentized Range Statistics และอัตราส่วนร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า ครูที่มีเพศ อายุราชการ และวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีทัศนคติต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่มีเพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และระดับการศึกษาของบิดาหรือมารดาหรือผู้ปกครองต่างกัน มีทัศนคติต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่มีบิดาหรือมารดาหรือผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีทัศนคติต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครูและนักเรียนมีทัศนคติต่อการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมเกียรติ สุริยะกุล (2527: 58-61) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อวิธีสอนในวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยการใช้ขบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และการใช้คู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์

กรมสามัญศึกษา" การวิจัยครั้งนี้ใช้วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นเนื้อหาในการสอน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา เจตคติต่อวิธีสอนและการเปลี่ยนแปลง เจตคติต่อวิธีสอน โดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มนักเรียนที่เรียนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กับกลุ่มนักเรียนที่เรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ประชากรได้จากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2526 ของโรงเรียน ภูเก็ตวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต จำนวน 83 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 41 คน กลุ่ม ควบคุม 42 คน กลุ่มทดลองเรียนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และกลุ่มควบคุม เรียนตาม คู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาที โดยทั้งสองกลุ่มใช้เนื้อหาเดียวกันในการดำเนินการทดลองครั้งนี้ใช้แผนการวิจัย แบบ Randomized Control Group Pretest-Posttest Design ผู้วิจัยได้สร้างแบบ ทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษานิคแบบเลือกตอบ เรื่องการผลิตการบริโภค การแบ่งสรรและการแลกเปลี่ยน การเงินและการธนาคาร เศรษฐกิจภาครัฐบาล ที่มีค่าความ เชื่อมั่นเท่ากับ .7449 และแบบทดสอบเจตคติต่อวิธีสอนวิชาสังคมศึกษาที่มีค่าความเชื่อมั่น .8185 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า t-test ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาสังคมศึกษา เรื่องการผลิตการบริโภค การแบ่งสรรและการแลกเปลี่ยน การเงินและธนาคาร เศรษฐกิจภาครัฐบาลระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม ในด้านเจตคติต่อวิธีสอนวิชาสังคมศึกษา และพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ต่อวิธีสอนสังคมศึกษาสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

1.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ดานิล ซี นีล, นีโอด จิล และเวอร์เนอร์ ทิสเมอร์ (Daniel C. Neale, Neol Gill and Werner Tismer 1970: 232-237) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Relationship Between Attitude Toward School Subject and School Achievement"

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติต่อวิชาที่เรียนของนักเรียนกับผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน เกรด 6 ชาย 105 คน หญิง 110 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ

วิจัยคือ The Semantic Differential Instrument, The Lorge Thorndike Intelligence Test Level II และ The S.R.A. Achievement Series เมื่อเปิดเรียนสัปดาห์แรกให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบทั้ง 3 ฉบับ และ เมื่อสิ้นปีการศึกษา ให้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดทำแบบสอบทัศนคติต่อวิชาที่เรียนและแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับแบบทดสอบที่ทำในครั้งแรก ผลการวิจัยปรากฏว่า ทัศนคติต่อวิชาที่เรียน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษา วิชาคณิต และวิทยาศาสตร์ในเพศชาย สำหรับเพศหญิงนั้นมีความสัมพันธ์กับวิชาการอ่าน

ดาเรลล์ ลี เจนทรี (Darrell Lee. Gentry 1971: 3662-A) ได้วิจัยเรื่อง "Comparative Effects of Two Methods of Teaching Concepts of American Law to High School Students" โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบการสอน 2 วิธีในการสอนมโนทัศน์ทางกฎหมายอเมริกันและการปกครองว่ามีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลในการเรียน ทัศนคติ และความคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมหรือไม่ วิจัยใช้โปรแกรมการทดลอง ซึ่งออกแบบขึ้นใช้สอนในวิชาปัญหาเกี่ยวกับประชาธิปไตย ใช้เวลาทดลองสอน 1 ภาคเรียน กลุ่มควบคุมใช้วิธีสอนแบบบรรยายประกอบหนังสือเรียน กลุ่มทดลองมีจำนวน 458 คน จากโรงเรียนระดับมัธยม 6 โรงเรียน แบ่งเป็น 18 ห้องเรียน กลุ่มควบคุมมีจำนวน 434 คน จากโรงเรียนมัธยม 6 โรงเรียน แบ่งเป็น 12 ห้องเรียน และได้คัดเลือกกลุ่มทดลองจำนวน 9 ห้องเรียน กับกลุ่มควบคุม จำนวน 6 ห้องเรียน กลุ่มทดลองสอนโดยเน้นการสืบสอบและการค้นพบ ทำการทดสอบก่อน (Pre-test) และหลัง (Post-test) ในด้านความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เครื่องมือที่ใช้วัด คือ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย (The Principles of Democracy Test) แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ของวัตสัน-เกลเซอร์ (The Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal) แบบวัดคุณภาวะทางสติปัญญา และแบบวัดทัศนคติ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความแปรปรวนร่วม (Covariance) และ Duncan's Multiple Range Test ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. คะแนนด้านความรู้ เมื่อใช้วัดด้วยแบบทดสอบมาตรฐานเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ปรากฏว่า นักเรียนกลุ่มควบคุมมีคะแนนสูงกว่านักเรียนอื่น ๆ

2. การวัดความคิดวิจารณ์ปรากฏว่านักเรียนในกลุ่มทดลองมีความคิดอย่างมี
วิจารณ์ญาณสูงขึ้น

3. ในด้านทัศนคติ ปรากฏว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองมีทัศนคติต่อการเรียนกฎหมาย
ดีขึ้น

วอลเตอร์ ฮิวส์ คลาร์ (Walter Hughes Klar 1974: 3693-A) ได้วิจัย
เรื่อง "An Inquiry into The Knowledge of and Attitudes Toward the Law
on the Part of Public School Students in Connecticut" โดยมีวัตถุประสงค์
หลัก เพื่อศึกษาขอบเขตความรู้ในทางกฎหมายทัศนคติต่อกฎหมายของนักเรียนที่อยู่ในเมือง
ซานเมือง และในชนบท ในรัฐคอนเนคติกัต (Connecticut) วิธีดำเนินการวิจัย ใช้
กลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 993 คน เป็นนักเรียนในระดับชั้น 6 ชั้น 9 และชั้น 12 ที่มา
จากแหล่งชุมชน 11 แห่ง จากเมือง 2 เมือง จากชนบท 2 แห่ง สุ่มมาโดยวิธีสุ่มแบบง่าย
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนแรกมีจำนวน 38 ข้อ
สำหรับวัดความรู้เกี่ยวกับกฎหมายของนักเรียน ตอนที่ 2 มี 37 ข้อ วัดทัศนคติต่อกฎหมายของ
นักเรียน รวบรวมข้อมูลโดยการวัดทัศนคติ และวัดความรู้ทางกฎหมาย การวิเคราะห์ข้อมูล
โดยใช้ t-test ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ความรู้ทางกฎหมายของนักเรียนเพิ่มขึ้นเมื่อมีอายุสูงขึ้น นักเรียนระดับชั้น 12
มีความรู้มากที่สุด นักเรียนระดับชั้น 6 มีความรู้น้อยที่สุด

2. นักเรียนไม่ชอบกฎหมายมากขึ้น เมื่อเขามีอายุสูงขึ้น โดยมี การเปลี่ยนแปลง
ทัศนคติมากที่สุดในระหว่างเรียนอยู่ในระดับชั้น 9 และ 12

3. นักเรียนหญิงในแต่ละระดับชั้น ที่อาศัยอยู่ในเมือง ซานเมือง และชนบท มี
ความรู้ทางกฎหมายมากกว่านักเรียนชาย และ

4. นักเรียนที่อยู่ในชนบทมีความรู้ทางกฎหมาย มากกว่านักเรียนอยู่ในเมืองและ
ซานเมือง

แพทริเซีย เอลลิส เบเกอร์ (Patricia Ellis Baker 1975: 3343- A)
ได้วิจัยเรื่อง "The Effects of Community Resource Based Law Curriculum

Upon the Attitudes and Knowledge of Senior High School Social Studies Students" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนใน 1 ภาคเรียนของหลักสูตรเกี่ยวกับกฎหมายที่การเรียนการสอนเน้นการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน ทักษะคิด และ ความรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในความเชื่อต่อระบบกฎหมาย และ ระบบการเมือง คำเนิการวิจัยโดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนในระดับชั้น 11 และ 12 จากโรงเรียนมัธยม 2 โรงเรียนแถบน้ำตกในแองการา รัฐนิวยอร์ก จำนวน 255 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 138 คน กลุ่มควบคุม 117 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลมี 4 แบบ เป็นแบบวัดความรู้ 2 แบบ คือ แบบสอบถามถูกผิดจำนวน 20 ข้อ และข้อสอบวัดความรู้ เกี่ยวกับระบบกฎหมายและระบบการเมืองแบบเลือกตอบถูกผิด 25 ข้อและแบบวัดทัศนคติ 2 แบบ คือ แบบวัดทัศนคติต่อมโนทัศน์ทางสังคม การเมือง กฎหมาย กับแบบวัดความคิด เห็น เกี่ยวกับลักษณะของระบบกฎหมาย ระบบสังคมและการเมืองแบบลิเคิร์ต (Likert) อีก 42 ข้อ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความแปรปรวน (Variance) ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ เพศ โรงเรียน ระดับสติปัญญา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และการเลือกอาชีพ และค่า ความแปรปรวนร่วม (Covariance) ระหว่างทัศนคติและความรู้ สรุปผลการวิจัยที่สำคัญได้ดังนี้

1. ความรู้ของนักเรียนในด้านกฎหมายได้รับการส่งเสริมมากขึ้นโดยการที่นักเรียนได้เรียนวิชากฎหมายเป็นวิชาเลือกที่เน้นการใช้แหล่งชุมชน
2. กฎหมายทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านประวัติศาสตร์ รัฐธรรมนูญซึ่งนักเรียนเริ่มเรียนรู้ก่อนระดับชั้น 12 จะเพิ่มขึ้นเมื่อได้เรียนจากรูปแบบการทดลองของผู้วิจัย
3. นักเรียนที่เรียนในกลุ่มทดลอง จะเรียนได้ดีเท่า ๆ กับนักเรียนในกลุ่มควบคุม ที่เป็นการสอนโดยใช้หนังสือเรียน
4. นักเรียนในกลุ่มทดลองมีทัศนคติในทางบวกน้อยอาจเป็นเพราะการทดลองนี้ทำให้เห็นระบบเกี่ยวกับกฎหมายและระบบการเมืองที่เป็นจริงมากขึ้น
5. ทัศนคติของนักเรียนต่อกฎหมายและการเมืองของนักเรียนที่เรียนด้วยการทดลองนี้ มีความคล้ายกับนักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบอื่น ๆ

วิลเลียม เรย์ โนแซค (William Ray Nosack 1975: 5000-A) ได้วิจัย เรื่อง "Law-Related Instruction As It Effects the Knowledge, Behavior, and Attitude of Junior High School Students" โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ

ศึกษาว่า การเพิ่มโปรแกรมการฝึกอบรมสำหรับครูให้มากขึ้นจะเพิ่มความเข้าใจในกระบวนการทางกฎหมายในระบบประชาธิปไตยของนักเรียนมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้และทัศนคติของนักเรียน และการสนับสนุนต่อกระบวนการทางกฎหมายจะเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่

ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาในโรงเรียน 10 โรงเรียน ในรัฐยูทาห์ ระหว่างปีการศึกษา 1974-1975 โดยให้ครูที่ผ่านการศึกษอบรมทางด้านกฎหมาย และครูที่ไม่ผ่านการศึกษอบรมทางด้านกฎหมายทดลองสอนวิชากฎหมายแก่นักเรียน การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าความแปรปรวนร่วม (Covariance) วัดความแตกต่างระหว่างการทดสอบก่อน (Pre-test) และการทดสอบหลัง (Post-test) ในด้านทัศนคติจำนวน 11 ครั้ง วัดด้านความรู้จำนวน 3 ครั้ง และวัดความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม 3 ครั้ง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญของนักเรียนที่ได้รับการสอนจากครูที่ได้รับการฝึกอบรมกับนักเรียนที่ได้รับการสอนจากครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม รวมทั้งวิธีสอนเกี่ยวกับกฎหมายที่ใช้ฝึกอบรม ครูไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ทัศนคติ และการสนับสนุนในกระบวนการทางกฎหมายในสังคมประชาธิปไตย

อัลเบิร์ต เพอร์รี พรูเอทท์ (Albert Perry Pruett 1978: 7064-A) ได้วิจัยเรื่อง "High School Students' Knowledge and Attitudes Toward Law" โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาลักษณะความรู้และทัศนคติต่อกฎหมายของนักเรียน

ดำเนินการวิจัยโดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร ซึ่งเป็นนักเรียนระดับมัธยมจำนวน 800 คน กลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งหมดได้รับการทดสอบจากแบบวัด "ความรู้และทัศนคติต่อกฎหมาย" (A Knowledge of Attitude Toward Law) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความแปรปรวน (Variance) ตามแบบวัดของ นิวแมน เคิลส์ (Newman-Keuls Procedure Inventory) และค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) ของเพียร์สัน (The Pearson Product-Moment Correlation Procedure) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางกฎหมายและทัศนคติต่อกฎหมายมีมากพอที่จะปฏิเสธสมมติฐานที่ว่า ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ทางกฎหมายของนักเรียนและทัศนคติต่อกฎหมายของนักเรียน นักเรียนที่มีความรู้ด้านกฎหมายมากที่สุด มีทัศนคติต่อกฎหมายมากที่สุดด้วย

แพทริเซีย แอน แวน เดอคาร์ (Patricia Ann Van Decar 1984: 1714- A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Effects of Law Related Education on Students' Attitudes and Knowledge about Authority and the Legal System" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่านักเรียนที่ได้รับโอกาสในการศึกษาระบบกฎหมายและรู้จักการใช้เหตุผล เพื่ออธิบายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจะ (ก) มีความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ระเบียบและกฎหมาย (ข) พบว่าตัวนักเรียนเองว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในระบบกฎหมาย และเป็นตัวแทน สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่ต้องรับผิดชอบทางสังคม (ค) มีความตระหนักในบทบาทที่จะเป็นประโยชน์ต่อระบบกฎหมายมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียนจำนวน 20 คน ในระดับชั้น 6, 9 และชั้นรวม 11-12 จากโรงเรียนในเมือง เมมฟิส ซึ่งได้รับรู้เกี่ยวกับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเป็นทางการ นำมาเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมด้วยจำนวนนักเรียนเท่า ๆ กัน ในแต่ละระดับชั้น ซึ่งได้รับการสอนตามหลักสูตรสังคมศึกษาปกติ ใช้แบบสัมภาษณ์ 14 ข้อ กับนักเรียนแต่ละคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ The Fisher Exact Test เพื่อทดสอบความมีนัยสำคัญของความแตกต่างในลำดับของคำถาม ผลปรากฏว่า นักเรียนจากชั้นที่มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจะรู้ว่าตนเองนั้น มีอำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบ กลุ่มควบคุมจะเป็นพวกที่ยอมรับ เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยไม่ต้องขอสงสัย นักเรียนในกลุ่มควบคุมที่มีอายุน้อยจะรับรู้อำนาจหน้าที่ และระบบกฎหมาย นักเรียนจากชั้นเรียนที่มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจะรับรู้บทบาทของคนภายในระบบกฎหมายมากกว่าและมีความคิดเห็นที่เป็นรูปธรรมในด้านการมีส่วนร่วมของพลเมืองมากกว่าและพบว่านักเรียนชั้นระดับ 6 มีความสามารถในการอธิบายเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายที่ซับซ้อนได้และพบว่ามีความแตกต่างน้อยในชั้นระดับ 11-12 จึงควรสนับสนุนให้มีการเรียน เกี่ยวกับกฎหมายในชั้นเรียนวัยเด็กให้เร็วขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่ามีส่วนที่คล้ายกันคือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งเป็นแนวกว้าง ๆ และมีการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียน และทัศนคติต่อวิชาที่เรียน โดยใช้วิธีสอนที่ต่างกัน ส่วนที่แตกต่างกันคือ งานวิจัยในประเทศส่วนใหญ่ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติต่อวิชาสังคมและเนื้อหาในบทเรียนวิชาสังคมในระดับชั้นต่าง ๆ ศึกษาทัศนคติของครูและนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ทัศนคติต่อวิธีสอนสังคมศึกษา เพื่อเน้นในเรื่องการพัฒนาการเรียนการสอน โดยใช้วิธีสอน

แบบต่าง ๆ อันจะส่งผลถึงทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียน ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศนั้น มีการศึกษาขอบเขตของความรู้ ทัศนคติต่อวิชากฎหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ และทัศนคติต่อวิชากฎหมาย โดยที่ศึกษาว่านักเรียนที่ได้รับการศึกษาระบบกฎหมายและการรู้จักใช้เหตุผลในทางกฎหมายจะมีความรู้เกี่ยวกับระบบกฎหมายและอำนาจหน้าที่และมีทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ตลอดจนศึกษาถึงการเพิ่มโปรแกรมฝึกอบรมครูในการสอนวิชากฎหมายจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความรู้ทางกฎหมายของนักเรียน จะเห็นว่างานวิจัยในต่างประเทศ จะเน้นการวัดความรู้ มโนทัศน์ และทัศนคติต่อวิชากฎหมาย อันจะส่งผลถึงการประพฤติปฏิบัติ และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียน ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มีงานวิจัยในเรื่องนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อวิชากฎหมาย และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชากฎหมาย เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อวิชากฎหมายแก่นักเรียนด้วย

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมาย

2.1 งานวิจัยในประเทศ

สุพจน์ จักขุทิพย์ (2521) ได้วิจัยเรื่อง "ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการประพฤติไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบลักษณะทางจิตสังคม และสภาพแวดล้อมของนักเรียนที่มีปัญหาความประพฤติกับนักเรียนปกติ สร้างแบบวัดลักษณะการคบเพื่อน การใช้เวลาว่างและความรู้ทางกฎหมายของเยาวชน และหาข้อสรุป ป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนและเยาวชนต่อไป ดำเนินการวิจัยโดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร ซึ่งเป็นนักเรียนชายในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี จำนวน 360 คน ทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและเอกชน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ทดสอบค่า F (F-test) ผลการวิจัย พบว่า ในกลุ่มที่ครอบครัวขนาดใหญ่ นักเรียนที่ประพฤติดนไม่สมควรแก่สภาพนักเรียนมีสุขภาพไม่ดีกว่านักเรียนปกติ มีสาเหตุมาจากอิทธิพลของเพื่อน จากการอบรมเลี้ยงดูแบบรักน้อย และใช้เหตุผลน้อยกว่านักเรียนปกติ รวมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่านักเรียนปกติ และมีความรู้ทางกฎหมายควบคุมความประพฤติของนักเรียนและเยาวชนน้อยกว่าด้วย

ฉวีวรรณ จันทร์รัตน์ (2522) ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนกฎหมายระดับประกาศนียบัตรในโรงเรียนมัธยมอาชีวะ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์และนักเรียนระดับมัธยมอาชีวะในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกพานิชยกรรม ในด้านเนื้อหาวิชา อุปกรณ์การสอน วิธีสอน หลักสูตร การวัดผล ความต้องการและการนำไปใช้ โดยการสุ่มตัวอย่างประชากรเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมาย 35 คน นักเรียน 357 คน จากโรงเรียนมัธยมอาชีวะ แผนกพานิชยกรรม ที่เปิดสอนวิชากฎหมาย ปีการศึกษา 2521 โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนกฎหมายที่สร้างขึ้นเอง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิม เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า Z เป็นรายข้อ สรุปผลการวิจัยได้ว่า อาจารย์โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 อาจารย์และนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ความคิดเห็นของอาจารย์และนักเรียนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับอาจารย์ นักเรียน หลักสูตร และเนื้อหาวิชากฎหมาย แบบเรียนวิชากฎหมาย เทคนิควิธีสอนและกิจกรรม หลักสูตร ความคิดเห็นของอาจารย์และนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในเรื่องการเตรียมการสอน การประเมินผล และสื่อการสอน

ลีนจี ทหวานนท์ (2524) ได้วิจัยเรื่อง "ความสำคัญของปัญหากฎหมายในหลักสูตรสังคมศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหากฎหมายที่ประชาชนประสบอยู่ในชีวิตประจำวันว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนวิชากฎหมายในสาขาสังคมศึกษาเพียงใด ปัญหาที่ว่านั้นมีมากในด้านกฎหมายแพ่ง อาญา หรือกฎหมายอื่นและประชาชนให้ความสนใจนำปัญหาไปปรึกษาและขอคำแนะนำจากองค์การเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือสังคมด้านกฎหมายเพียงใด โดยการสอบถามปัญหาจากประชาชนที่มาขอคำแนะนำปรึกษาปัญหากฎหมายกับสมาคมบัณฑิตศาสตร์ทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ แล้วบันทึกปัญหาเหล่านั้นเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วนำข้อความเหล่านั้นมาแยกประเภทตามเพศ อายุ ภูมิภาค การจดทะเบียนสมรส ปัญหากฎหมายแพ่ง อาญา และกฎหมายอื่น และนำมาหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สตรีเป็นผู้นำปัญหามาปรึกษามากกว่าชาย อายุเจ้าของปัญหาอยู่ในเกณฑ์ 31-40 ปี มากที่สุด เจ้าของปัญหาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครมากกว่าต่างจังหวัด การจดทะเบียนสมรส พบว่า มีมากกว่าการไม่จดทะเบียน ประเภทของปัญหา พบว่า มีปัญหากฎหมายแพ่งมากกว่า กฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เฉพาะกฎหมายแพ่ง การหย่ามาเป็นอันดับหนึ่ง ปัญหาที่มีมากเป็นที่สอง คือ การเช่าทรัพย์สิน อันดับที่สาม คือ ปัญหาการกู้หนี้ยืมสิน และการขอค่าอุปการะเลี้ยงดู และปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยามาเป็นอันดับสี่

ปัญหากฎหมายอาญา พบว่า มีผู้มาขอคำปรึกษาน้อยมากเพียง 6 ราย ในด้านกฎหมายอื่นที่ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองแรงงาน และกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

จากผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า ปัญหากฎหมายที่ประชาชนประสบและมีความเดือดร้อนนั้น เนื่องมาจากการดำเนินชีวิตประจำวัน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในวิชากฎหมายทั่วไป หรือกฎหมายพื้นฐาน ทั้งนี้เพราะไม่เคยได้รับการศึกษาเล่าเรียน หรือไม่เคยได้รับการอธิบายจากผู้มีความรู้มาก่อน หรือหากเข้าใจบ้างก็เพียงผิวเผินจนทำให้ได้กระทำในสิ่งอันก่อปัญหาขึ้น หรือบางรายอาจกระทำในสิ่งที่อาจเป็นปัญหาได้ หากมิได้มาขอคำปรึกษาจากสมาคมฯ จึงทำให้ทราบว่าส่วนหนึ่งของปัญหากฎหมายมาจากหลักสูตรวิชากฎหมายในสังคมศึกษา คือ หลักสูตรสังคมศึกษาที่ผ่านมามีได้ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชากฎหมายทั่วไปหรือกฎหมายพื้นฐานในชั้นประถมศึกษาถึงอุดมการศึกษาย่างเพียงพอ คือ มิได้สอนให้มีความรู้ความเข้าใจในวิชานี้อย่างถูกต้อง แต่เพียงง่าย ๆ ในสิ่งใกล้ตัวก่อน แล้วค่อย ๆ ขยายเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ และลึกซึ้งในชั้นอุดมศึกษา

ไชยันต์ แคนยุกต์ (2529: 84-88) ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายกับครูสังคมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายเกี่ยวกับปัญหา การเรียนการสอนวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในด้านการบริหาร ครูผู้สอน นักเรียน การทำหลักสูตรไปใช้เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร สื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ และการวัดและประเมินผล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วย คำถามแบบตรวจคำตอบ แบบมาตราส่วน ประเมินค่า และแบบปลายเปิด ส่งไปยังครูสังคมศึกษา

ที่สอนวิชากฎหมายที่ประชาชนควรรู้ (ส 071) จากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของรัฐบาล ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบค่าที (t-test) สรุปผลการวิจัย ได้ว่า ครูสังคมศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมาย โดยส่วนรวมและแต่ละด้าน คือ ด้านการบริหาร ด้านครูผู้สอน ด้านนักเรียน ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านสื่อการสอน และแหล่งวิทยาการ และด้านการวัดและประเมินผลว่าเป็นปัญหาปานกลาง ครูสังคมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรม ด้านกฎหมาย กับครูสังคมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมาย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 โดยครูสังคมศึกษาทั้งสองกลุ่ม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนกฎหมายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ในด้านการบริหารครูผู้สอน นักเรียน เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร สื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ การวัดและประเมินผล ส่วนด้านการนำหลักสูตรไปใช้ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ 0.01

2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

คาเรน ไลลีน สมิท ดินสมอร์ (Karen Eillen Smith Dinsmore 1971: 666-A). ได้วิจัยเรื่อง "The Cognitive Image of Preschool and Kindergarten Children in Nebraska Toward Specific Law Concepts." โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าความรู้ของเด็กนักเรียนชายและหญิงในโรงเรียนอนุบาลในเนบราสกา ที่มีที่อยู่อาศัยในเมืองและชนบท และมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมอยู่ในระดับกลางค่อนข้างสูงเกี่ยวกับมโนทัศน์ทางกฎหมาย 10 หัวข้อ และเพื่อศึกษาว่า อายุ เพศ ที่อยู่อาศัย ฐานะทางเศรษฐกิจ และระดับสติปัญญา มีผลต่อคะแนน อย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบ 2 ชนิด คือ 1) A Pictorial Test of Law Concepts และ 2) The Peabody Picture Vocabulary Test นำแบบทดสอบทั้ง 2 ชนิดมาใช้ทดสอบกับตัวอย่างประชากร จำนวน 80 คน ใช้เวลา $1\frac{1}{2}$ ชั่วโมง ตัวอย่างประชากรได้รับการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายจากศูนย์รับเด็ก 10 แห่งในเนบราสกา โดยคัดเลือกตามเพศ อายุ ที่อยู่ สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่ามัชฌิมเลขคณิต มัชฌิมฐาน ฐานนิยมและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยที่สำคัญ คือ นักเรียนระดับอนุบาลมีความเข้าใจมโนทัศน์ทางกฎหมายที่เป็นนามธรรม ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อฐานะทางเศรษฐกิจสังคม อายุ แต่ไม่มี

ความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย เพศ หรือระดับสติปัญญา เด็กแต่ละคนมีโน้ตทัศน์ทางกฎหมายแตกต่างกัน โดยมีความรู้ด้านรัฐบาลและการลงโทษมากที่สุด แต่มีความรู้เกี่ยวกับการเคารพต่อทรัพย์สินและสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลน้อยที่สุด

เจมส์ คอฟฟ์แมน (James Coffman 1976: 150-A) ได้วิจัยเรื่อง "Law as a Subject of General and Liberal Study and It's Relation to Education Theory" เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์เอกสาร สรุปได้ว่า ความรู้ทางกฎหมายนั้น คนโดยทั่วไปมักคิดว่าเป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญและมีความสลับซับซ้อนยากที่จะเข้าใจ แต่แท้จริงแล้วการศึกษากฎหมายนั้น จะช่วยเพิ่มความเข้าใจในเรื่องสังคม การเมือง วัฒนธรรม และกฎหมายยังมีความสำคัญต่อการศึกษาด้านศิลปศาสตร์ เช่นเดียวกับปรัชญา วรรณคดี วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมด้วย จากการศึกษาพบว่า ประชาชนอเมริกันปัจจุบันยังขาดความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย ไม่ได้บรรจุอยู่ในหมวดการศึกษาทั่วไป หรืออยู่ในหมวดศิลปศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ทางกฎหมายดีขึ้น ประชาชนควรมีความเข้าใจในโน้ตทัศน์ทางกฎหมาย โดยเฉพาะเกี่ยวกับกฎข้อบังคับ และกระบวนการทางกฎหมาย ถึงแม้ว่ากฎหมายไม่ได้ได้รับความสนใจจากนักการศึกษาในฐานะที่เป็นวิชาหนึ่งในหมวดการศึกษาทั่วไป หรือหมวดศิลปศาสตร์ แต่ก็มีสถาบันการศึกษาหลายแห่งกำลังนำวิชากฎหมายเข้าเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรของโรงเรียน แต่ก็ยังไม่ได้รวมอยู่ในโปรแกรมการเรียนอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังไม่มีหลักสูตรเพื่อสอนความรู้ทางกฎหมายจากสถาบันฝึกหัดครูอย่างจริงจังด้วย

มาร์โก เจ บายเออร์ลี (Margo J. Byerly 1980: 2438-A) ได้วิจัยเรื่อง "The Status of Law-Related Education in Indiana Elementary Schools" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพของการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายในโรงเรียนประถมในรัฐอินเดียนา กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูที่สอนในระดับประถมศึกษา จำนวน 309 คน จากโรงเรียน รวม 22 แห่ง จาก 116 เขตของรัฐอินเดียนา แบบสอบถามมีคำถามจำนวน 11 ข้อ ผลการวิจัยที่สำคัญมีดังนี้ ครูทั้งหมดในโรงเรียนระดับประถมในรัฐอินเดียนา ไม่ทราบความเคลื่อนไหวของการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย และไม่ได้รับการฝึกอบรมในด้านนี้ ไม่ทราบเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อนำมาสอนกฎหมาย ไม่มีการใช้แหล่งความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ไม่ได้ใช้วิธีสอนที่เน้นเฉพาะการสอนเกี่ยวกับกฎหมายและไม่เคยเชิญวิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ครูประถมในรัฐอินเดียนา เชื่อว่าการใช้แหล่งความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย

การใช้วิธีสอนที่เน้นเฉพาะการสอนเกี่ยวกับกฎหมาย การเชิญวิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกฎหมายมีประโยชน์ และครูเองก็เคยใช้เวลาบางส่วนในบางบทเรียน สอนหัวข้อที่เกี่ยวกับกฎหมาย และครูควรมีความรู้เกี่ยวกับมโนทัศน์ทางกฎหมาย และเห็นว่าการศึกษเกี่ยวกับกฎหมายควรเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรการฝึกหัดครูระดับประถมศึกษา และในหลักสูตรโรงเรียนประถมศึกษาด้วย รวมทั้งครูมีความต้องการที่จะได้รับการอบรมความรู้ทางกฎหมายเพิ่มเติม

อเลน เอช มาร์โควิทซ์ (Alan H. Markowitz 1986 : 1173-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Impact of Law Related Education on Elementary Children in Reducing Deviant Behavior." โดยมีวัตถุประสงค์ (ก) การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย จะมีผลกระทบเชิงบวกต่อทัศนคติทางสังคมและรูปแบบพฤติกรรมของเด็ก ระดับ 2, 3 และ 4 หรือไม่ (ข) ถ้าเป็นเช่นนั้นภายใต้สถานการณ์อะไรที่ผลกระทบนี้จะมีผลมากที่สุด (ค) เด็กในระดับชั้น 2, 3 และ 4 ซึ่งแสดงความรู้ด้านกฎหมายที่เพิ่มขึ้น จะแสดงทัศนคติทางสังคมเชิงบวกและรูปแบบพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วยเด็กนักเรียนชั้นประถม จำนวน 195 คน (เกรด 2-4) ในโรงเรียน Parsippany-Troy Hills ลุ่มโดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ครูในชั้นเรียนของกลุ่มทดลองจะได้รับการฝึกในการสอนในช่วงฤดูร้อน 4 วัน จากนั้นเดือนกันยายน-ธันวาคม ครูทุกคนสอนหลักสูตรสังคมศึกษาแบบเดิม และยังบันทึกรายงานความประพฤติที่ไม่ดีของนักเรียนประจำสัปดาห์ ต่อจากนั้นจะดำเนินการสอนโปรแกรมการศึกษาที่เกี่ยวกับกฎหมาย ในช่วงระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม มีการสอนก่อนและหลัง และการบันทึกความประพฤติของนักเรียน เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติและพฤติกรรม การวัดส่วนใหญ่ยึดตามทฤษฎี Social Control ของ Hirschi รวมทั้งใช้เครื่องมือที่พัฒนาโดยศูนย์วิจัยปฏิบัติการ นอกจากนั้นยังใช้วิธีสังเกตการณ์ในชั้นเรียน และการสัมภาษณ์ครูเพื่อให้ข้อมูลสำหรับการทดลองนี้ ผลของการศึกษาพบว่า การทดลองนี้ไม่ได้ให้คำตอบที่แน่ชัด อาจเป็นเพราะมีการวัดที่มีสัดส่วนขนาดใหญ่ ซึ่งให้ผลที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตามมีตัวเลขที่แสดงให้เห็นถึงการปรับปรุงพฤติกรรมพร้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเพียงเล็กน้อย และไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่เพิ่มขึ้นและทัศนคติทางสังคมและพฤติกรรมที่ดีขึ้น และปรากฏว่าครูที่ก้าวหน้าจะคำนึงถึงการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมที่ดีของนักเรียน ส่วนครูที่นิยมการสอนแบบเก่ายังเน้นการเพิ่มความรู้ของนักเรียน

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับกฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า งานวิจัยในประเทศส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรวิชากฎหมาย และความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในระดับต่าง ๆ เน้นการบริหารหลักสูตรเพื่อจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมาย ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับกว้าง เกี่ยวกับหลักสูตร ครู ไม่ได้เน้นที่ตัวนักเรียน ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศนั้นมีการวิจัยในด้านความแตกต่างของนักเรียนเกี่ยวกับ เพศ วัย ที่อยู่อาศัย สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการเรียนวิชากฎหมายของนักเรียน ศึกษาสภาพของการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย และการเสนอให้วิชากฎหมายเข้าเป็นวิชาพื้นฐานในระดับการศึกษาต่าง ๆ จะเห็นได้ว่างานวิจัยในต่างประเทศเน้นในเรื่องนักเรียน เพื่อศึกษาว่านักเรียนมีความรู้และมโนทัศน์เกี่ยวกับกฎหมายมากน้อยเพียงใด อันส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนด้วย จากงานวิจัยต่าง ๆ ทำให้เห็นถึงการพัฒนาในเรื่องของกฎหมายและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมายซึ่งต้องพัฒนาทั้งด้านหลักสูตร ครู และนักเรียน อันจะทำให้การเรียนการสอนวิชากฎหมายมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น